

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1938. január

VII. évf. 1. szám

KÁZMÉR ERNŐ: A szerb irodalmi nyelv megteremtője	1
BERÉNYI JÁNOS: Szegény legény aranykincse (elbeszélés)	7
CSUKA JÁNOS: A Dunabánság kisebbségi népisksói	15
MARKOVICH MIHÁLY: Tettének oka ismeretlen (elbeszélés)	20
REMÉNYI JÓZSEF: Magyar író amerikai naplójából	29
RADÓ IMRE: Jöttment (elbeszélés)	33
SZIRMAI KÁROLY iroda'ni szemléje (<i>Kodolányi János: Boldog Margit; — Jankovich Ferenc: Barangolás; — Dallos Sándor: Dunántúli legendás könyv; — Cziráky Imre: Mitelénk; — Laták István: A kültelek</i>)	40

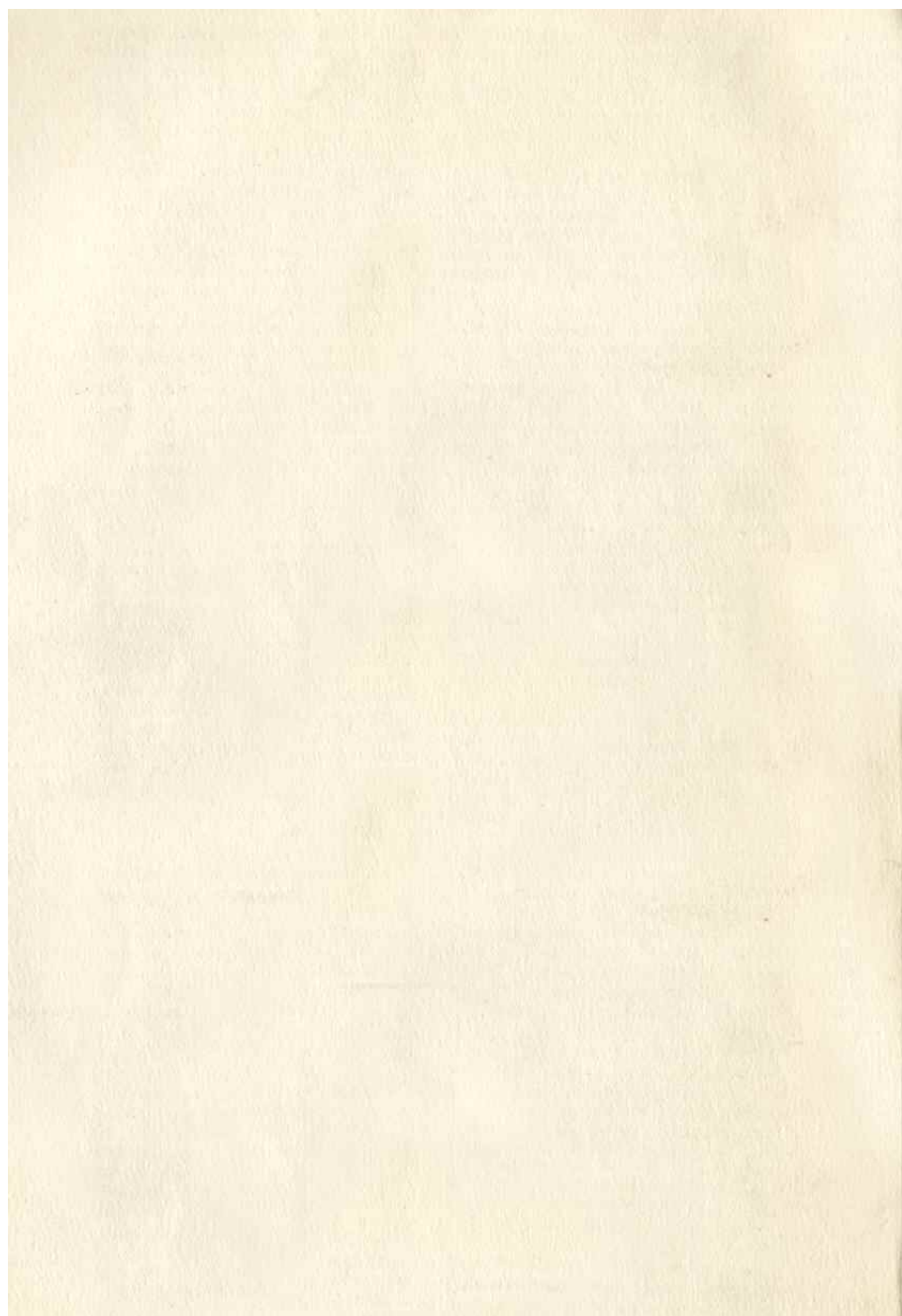
JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10.—

A SZERB IRODALMI NYELV MEGTEREMTŐJE

(Vuk Karadzsity születése százötvenedik évfordulójára)

Vuk Sztefanovity Karadzsity, akinek születése százötvenedik évfordulóját most sorozatosan ünnepli Jugoszlávia, a feltörő, friss, földműves szerb nép teremtő szellemének igazolása, egyben bizonyítéka, hogy az egyszerű, népi szellem is tud hatalmasat alkotni olyan téren, amelyen évszázados nemzedékek intellektuális munkája szükséges. Az ismeretlen, népi rétegből, az írástudatlanok tömegéből tört elő Vuk Karadzsity. Szülei a 18. század első felében Hercegovinából vándoroltak Szerbiába, a Drina-menti Trsity községbe, ebbe az istenhátamögötti apró faluba, amely ma is csak arról nevezetes, hogy a nagy Vuk ott született. Apja, nagyapja, dédapja földművesgazda. Kukoricatörés, szilvapálínkaégetés és disznóhizlalás töltik ki életüket. A fiu tanulni akar. Egy közeli kolostorban megtanul írni, olvasni, majd irnoka lesz a török adókat behajtó pászának, később a karlovcii gimnáziumba kerül, hogy németül és latinul tanuljon. A nagy Karagyorgyevity-felkeléskor, amikor apját a törökök leszurják, háboruba megy és egy kisebb guerilla-csapat vezetője lesz. Utána a beográdi szenátus jegyzője, majd tanító, vámtiszt, a felkelés leverése után pedig, mint megannyi honfitársa, idegenbe kényszerül. Vuk Karadzsity Bécsbe, hivatása, munkája, élete nagy küldetése helyére emigrál.

1813 őszén, amikor a törökök újra előzönlök Szerbiát, kerül Karadzsity Bécsbe. A »Novine Szrbszke«-be írott kis cikkeit a Bécsben élő szlovén Jernej Bartol Kopitár, a bécsi udvari könyvtár tisztviselője és a szláv nyomdai termékek cenzora figyelmesen olvasta és amikor bécsi tartózkodásáról értesül, azonnal felkeresi. Ez a találkozás, amelynek legelején Kopitár az ifjú szerb Karadzsity természetes, tiszta tehetségét felismerte, mindkettőjük életére és a délszláv népi, irodalmi, kultúréletre döntő befolyással volt. »A legjobb fej, amely a szerbek soraiból felbukkant«, — mondta Kopitár Karadzsityról, akit bevezetett élete nagy munkájába, a délszláv nyelvek egységesítésének kísérletébe és a népi, etnográfiai emlékek összegyűjtésére irányuló tevékenységébe. Felhívja figyelmét a

népköltészetnek a népi szellem és a népi nyelv kialakulására ható erejére, utasításokat ad, hogyan dolgozzék, és a nagyon szűkösen élő Karadzity, a nálánál nem sokkal jobb viszonyok között levő Kopitártól kapja első anyagi támogatását is. Kopitár, a szlovén-szerb népi, szellemi kapcsolatoknak első felismerője, a szerb népköltészet lelkes hive és erre a művelt világ, elsősorban a német tudósok figyelmét is felhívta. Élete végéig kitartott Karadzity mellett, segítőtársa, szövetségese, támogatója volt és a szlovén népm emlékek gyűjtője, német romantikus folyóiratok munkatársa. Kopitár olyan lelkesedéssel karolja fel a szerb népköltészet ügyét, hogy annak nagy jelentőségére a Grimm fivéreken át — mint tudjuk — Goethe is figyelmes lesz. Tanácsolja is Karadzitynak, hogy gyűjtse össze a szerb népi époszokat, népdalokat, amire Karadzity azokat a népdalokat, melyeket nőrokonaitól hallott, lassanként le is jegyzi. 1814-ben jelenik meg első munkája a »Kis, egyszerű, népies szláv-szerb dalgyűjtemény«, a »Pesznarica«. A későbbi nagy gyűjtő uttörő munkája ezzel a kis gyűjteménnyel indul. Itt még nincs teljes tudatában munkája tulajdonképeni jelentőségének, értékének. Általános érdeklődés, hazafias érzés ösztökéli és a gyűjtemény is inkább dalfűzér, semmint kihangsúlyozott irodalmi, folklorgyűjtés. Ezeket az elsőnek összeszedett népdalokat még javíthatja. Csupán forrást vél bennük egy eljövendő nagy szerb költő művészi szárnyalású lirájához, de amikor Jakob Grimm és Goethe a szerb népdalokat, a világirodalom kincseinek tekintik, maga is felismeri, hogy a népdalok, a népi legendák és az époszok »a szerb nyelv tisztaságának és harmoniájának megőrzői« és a délszláv irodalom hagyományainak értékei. Első munkája után leutazik a délvidékre, Noviszád környékére, majd Horvátországba, ott is folytatja a gyűjtést, barátait és ismerőseit is erre ösztökéli és amikor 1815-ben, második könyve a »Szerb dalfűzér« megjelenik s ebben a Szerémségben és a nép nagy dalmokaitól: Teszán Podrugovitytól és a vak Visnjitytól hallott népi krónikákat, dalokat kiadja, már a tiszta népköltészet igazgyöngyeit tárja a világ elé. Már nem javít, s a hosszú idők folyamán a dalokba került új kifejezéseket is ki-gyomlálja. Ezzel a gyűjteményével már a legszélesebbkörű elismeréssel, biztatással találkozik. Ettől kezdve élete főfeladata a gyűjtés lesz. Állandó balkáni utazásai, barátaival és ismerőseivel folytatott óriási levelezése segítik munkáját. Közben ismeretlenek, lelkes gyűjtők is felkeresik, és hozzák a délszláv népek már-már feledésbe merülő kincseinek, a különböző vidékeken énekelt népdaloknak, népkronikáknak, melódiáknak leírásait. Karadzity a két kötetet kitevő népdalokat bővítve, javítva, most már három kötetben adja ki és a sorozat elé értékes bevezető tanulmányt ír, általános képet adván benne a szerb népköltészetéről. Ebben az átdolgozott kiadásban a gyűjteményt különböző csoportokba foglalja: női és férfidalokra, lírikus és elbeszélő költeményekre, egyben utasításokat is ad azoknak előadási módjára. Ezeket a gyűjteményeket egyre szélesebb rétegek olvassák és az akkor Noviszádon kialakult

szerb irodalmi és kulturális kör: Musicki, az első szerb műköltő, Georgije Magarasevity, a »Letopis« folyóirat alapítója és szerkesztője és az akkor ott élt szlovák Safarik, a szerb gimnázium igazgatója, mind Vuk tisztelői, önzetlen munkatársai. A népköltészet gazdag anyagát kimerítve, Karadzsity áttér a prózára. Népmeséket, anekdotákat, a nép mély kedélyét, déli bölcselkedő intuícióját visszatükröző közmondásokat gyűjt, a Grimm-fivérek tanácsára a népmeséket külön, önálló kötetben, — tündérmesékre, férfimesékre és reális mesékre felosztva. Az így összegyűjtött anyagot »Jakob Grimmnek ajánlva«, 1853-ban adja ki s azt leánya, Mira, később igen kitűnő festőnő, 1854-ben németre fordítja. A közmondások gyűjtésében a szerémségi Jovan Muskatorivity megelőzte, de az ő gyűjtése töredékes volt. Karadzsity ábécés sorrendben gyűjtötte a népi mondásokat s ahol szükség mutatkozott, ott anekdotákat, magyarázatokat is fűzött hozzájuk és ezzel a délszláv néplelek üdeségét, természetességét a legkristályosabb tisztasággal mutatta meg.

A 18. századvégi szerb irodalmi életet racionalista eszmék, kozmopolita emberi ideálok fűtötték és az írók, a tradícióktól, a népszokásoktól »ezektől az avult dolgoktól« elfordultak. Doszitej Obradovity, a délszláv kultúra európai kisugárzása szelleme, a német és francia irodalomban otthonos, s London racionalista felfogása felé hajlik. Jelszava: »minden a műveltség«. Rokokó-ruhába öltözik, puderes parókát hord s a jozefinus korszaknak vagy ahogy a nagy irodalomtörténész Skerlity nevezi, a »szerb aufkláristák«-nak atyja. A népből előretört Karadzsity, minden értéket a nép eredetiségében, ősiségében látja és a maga rusztikus kedélve kitöréseivel fordul szembe Obradovityval és körével. Tétele: »minden nép legszentebb kincse: törvénye, nyelve, szokásai«. Ez fűzi őszsze a népeket s ugyancsak ez az, ami őket egymástól elválasztja. Ha a nép ettől a szentháromságától elfordul, elveszti jelentőségét, hivatását. Így fogalmazván élete misszióját, figyelme a népszokások felé is irányul. A »Kovcsezsity«-ben, a mindhárom hitű szerbség történelmének, nyelvének és szokásainak ebben a gyűjteményében, amit 1849-ben adott ki, a szerb folklóre kutatóinak máig is legjelentősebb forrásművét adta.

A nép szellemének, szokásainak, dalainak egy munkás életet kitévő gyűjtésével párhuzamosan, Vuk Karadzsity a nép nyelvével, annak fűszerességével, hajlékonyságával kerül szoros kapcsolatba. Szülei hercegovinaiak, ahol mindig a legtisztább szerb nyelvet beszélték s mert kevés iskolát látogatott, tiszta nyelvtől nem rontották. Ami akkortájt ritkaság volt, Karadzsity gyönyörűen beszélt szerbül, nyelvi és helyesírási kérdések is állandóan foglalkoztatták, habár az akkori nyugati nyelvtudósoknak az indoeurópai nyelvek összehasonlító tanulmányozásáról keveset tudott. Kopitár, aki a szlovén nemzeti nyelvnek első gramatikáját megírta, a szlovén népi nyelv irodalmi használatát sürgeti s a szlovén lira nagy művelőjével, a természeti, kulturfilozófiai tépelődésektől melankó-

likus nagy Preserennel ellentétbe kerül, a szerb nyelv iránt is érdeklődik. Sürgeti az új szerb grammatikát és amikor Karadzsttyal megismerkedik, a népi nyelv ható erejének eszmekörébe vonja. Ebben az időben a szláv irodalomban egyre jobban erősödik a népnyelv és a fonetikus helyesírás irodalmi használata felé irányuló mozgalom. S ahogy Kopitár a szlovén népnyelv diadalát megharcolja, úgy válik Karadzsttyból a szerb népi nyelv harcosa. Már 1814-ben hangoztatja, hogy minden nép legnagyobb kincse: a népnyelv. Ostorozza a grammatika körüli zavarokat és a szerb népnyelv szótárát sürgeti. Ekkor még jóformán maga sem tudja, mit akar s akkori magánlevelezésében még sok orosz-szó fordul elő, helyesírásában pedig sok felesleges betű a régi szláv ábécéből. Kopitár egyre ösztökéli, javítja s kéri, hogy írjon tiszta népnyelven. 1815-ben adja ki a szerb népnyelv grammatikáját, amit még egy tizenhatalmadik századbeli szláv-szerb nyelvtan módszerein épített fel, amelynek sablonjait azonban az élő népnyelvre plántálja. Még ennek a kezdetleges nyelvtannak is nagy jelentősége volt, mert ez volt a népnyelv első grammatikája. Benne kap első gyakorlati formát Karadzstty nagy elve: »Írj úgy, ahogy beszélsz és beszélj úgy, ahogy írva van.« Nagy ábécés reformjában Karadzstty Száva Mrkálnak, a neves nyelvésznek nyomdokain haladt, de azt is egyszerűsíti. Az akkori negyvenhat betűs szerb ábécét huszonkilenc betűre csökkenti, bár az új ábécébe beleviszi az ő előtte nem használt, de a régi szláv és szerb irodalomból ismert néhány betűt, így a »j«-t, a »žs«-t, az »f«-et és a »h«-t s ezek segítségével viszi keresztül a szerb helyesírásban a fonetikus elvet. Husz évig tart Karadzstty hatalmas nyelvújító harca. Ez alatt kiadja nagy szerb szótárát, teljes és javított tökéletes nyelvtanát, amit Jakob Grimm németre fordított s a nép számára készült ábécés könyve is megjelenik. Karadzstty nagy szerb népi szótárához már rendszerrel fogott hozzá. Ismerte a korábbi horvát és szlovén vidékeken, latin betűkkel kiadott szótárpróbálkozásokat, amelyek a pravoszláv szerbök között ismeretlenek voltak, mert azok az orosz-szláv nyelvet tekintették irodalmi nyelvüknek. Karadzstty cédulákon gyűjtötte az ismert szerb szavakat, amelyeket éveken át esténként Kopitárral latinra és németre fordítottak. A nagy mű első kiadása huszonhatalmadik, a nép nyelvéből átvett szerb szóval s értékes történelmi, néprajzi támadói azonnal észrevették, hogy nem ezeken a rusztikus szavakon áll és diadalmaskodik a szerb népi nyelv, amelynek 1852-i nagy szótárában, a »Szerpszki Rijecsnik« második kiadásában már negyvenhatalmadik szó volt. A Karadzstty halálát követő harmadik kiadás a hátrahagyott nyersanyagból tetemesen bővült.

A népnyelvnek irodalmi nyelvvé való előretörési harca negyven évig tartott. Építő munka volt ez, amely a régi nyelv teljes

lerombolására, a régi irodalmi nyelv és a régi helyesírás mellőzésére irányult. Ez a nagy munka csak úgy volt lehetséges, hogy Karadzsić, aki sohasem volt tudós, filológus és rendszeres nyelvkutató munkát is alig végezhetett, az eszméi, célkitűzései diadalában bizó munkásember kérlelhetetlenségével utalt arra az anarhiára, ami az akkori szerb irodalmi nyelvben uralkodott. Az írók egyrésze orosz-szerb nyelven írt, mások félszegen és sikertelenül egy népi, nyelvi zagyalékon, míg túlnyomórésze aliturgikus és a népi nyelv egy nyers vegyülékét használta. Karadzsićnak nehéz harca volt. Nemzedékek begyöpösödött elgondolásai ellen ment harcba, de eszméit látszva bizonyította. Rámutatott arra, hogy a liturgikus szláv nyelv, az akkori szerb irodalom nyelve, egy kevert nyelv, amelynek a régi szerb-szlávval aig van közössége. Ez a liturgikus nyelv maradjon az egyházé, de az élő népnyelv úgy formálja és világítsa át az irodalmi nyelvet, mint nyugaton a franciák, németek és az olaszok népi nyelve. A romlatlan tiszta szerb népi nyelvet kell irodalmi nyelvvé emelni, azt amit Boszniában, Hercegovinában, Nyugatszerbiában beszélnek. Ez az elgondolás akkor rombolólag hatott és Karadzsićot, a szerb népi, nemzeti génuszt szolgáló munkást bécsi bérencnek tartották, akit az akkori papság azzal vádol, hogy katolizálni akar. A papság a liturgiai nyelvet a »pravoszlávság horgonvának« tekintette, amitől elpártolni annyi, mint a szlávágtól elfordulni. A tizennyolcadik század végét emlegették, amikor a bécsi udvar a latin ábécét, tehát a »j« betűt is be akarta vezetni Szerbiában. Lobogó szvendéllvel hirdették, hogy Karadzsić a nagy katolizáló akció előőre, a katolikus, osztrákhű Kopitár fegyvertársa, akivel karöltve, egy katolikus-osztrák szlávágot akar a pravoszláv szerbek ellen megszervezni. A valóság azonban éppen az ellenkezője volt. Karadzsić felbecsülhetetlen politikai és nemzeti érdeme, hogy a népi nyelv az addig két, egymástól merőben elütő szerb-horvát népet nyelvi egységbe forrasztotta, egy nyelv követőivé téve őket. A papságon kívül Karadzsić a szerb irodalmi és intellektuális köröket is szembetalálta törekvéseivel. Ez nem is csoda. Hisz Karadzsić éppen a művelteket támadta, bizonyítani akarván, hogy nem tudnak írni és figyelmeztetvén őket, hogy »a szántóvetőktől és kapálóktól kell tanulniok.« A műveltségükre, irodalmi sikereikre büszke írók felhorkantak a »parlagi, iskolázatlan, idegenné vált« Karadzsić szavára és az erős irodalmi tradíciókat ápolva, kikelték a »török provinciákban élő műveletlen nép« hódító nyers nyelve ellen. Az orosz-szláv nyelv már stabilizálódott, közös nyelve volt az iskolának, az egyháznak, a társadalomnak, az irodalomnak. A népnyelvet ezzel szemben együgyűnek, darabosnak, feletlennek találták. Szvendélyes összecsapások sorozata indult meg. A noviszádi »Szerpszka Matica« megajánítója, Jovan Hadzsić röpiratban kelt ki Karadzsić »meggondolatlan« reformjai ellen s a kérdés tanulmányozására egy hivatott tudóstársaság kielölését sürgette. Vuk felelt a röpiratra s felhívta ellenfelét, hogy mielőtt a nyelv érdekében ír, ta-

nuljon meg szerbül. A vitát újabb vita követte, metsző, durva személyeskedés, de a győztes Karadzity maradt. Az új nyelv szépségének igazolására kiadja 1847-ben a szerb népi nyelv tisztaságát s üdeségét feltüntető »Uj Testamentum« fordítását, melven 1819-ben Oroszországban dolgozott. Ezzel a máig is egyetlen puritán bibliafordítással csendesedik el a nagy háború. Az egyházi cenzura nélkül megjelent bibliát a papság ugyan mellőzi, de a nyelv tisztasága, az új szerb irodalmi nyelv szépsége, ezt a mesterművet, a népi nyelv sodró, áramló színes hasonlataival és finomérzékenységgel ható erejével népi olvasmánnyá tette. Ennek a bibliafordításnak hatása alatt az új irogeneráció már a népi nyelvet viszi az irodalomba. »Vuk követői«, Djuro Danicsity az ótestamentumot fordítja le, és Branko Radicsevity, a múlt század derekának nagy szerb költője, heinei és bvróni fájdalomtól átítatott líráiában a Vuk teremtette nyelvet már teljes pompájában ragvogatja fel.

1850-ben Vuk Karadzity nyelvreformátori munkáinak betetőzéséül kötik meg a szerb-horvát nyelvi egyezményt, amit Franjo Miklosity, a nagy szláv filológus, Djuro Danicsity, a szerb-horvát nyelv nagy egyeztetője, Kukulievity-Szakcsinszki, a tudós és politikus, Ivan Mazuranity, a Szmail Aga-Csengity hatalmas éposz költője s Dimitrije Demetar, a nagy horvát drámairó irtak alá. Vuk Karadzitytal abból az elgondolásból kiindulva, hogy a szerb-horvát népnek egy irodalmi nyelve legyen. Az egyezmény a hercegovinai nyelvet iktatja irodalmi nyelvvé és a horvátok, meghajolván Karadzity elgondolásai előtt, egy nyelvbe forrnak össze. a mai szerb-horvát nyelvbe, Jugoszlávia egységes népnyelvébe.

A kis Szerbia legerősebb, legeredetibb szelleme volt Karadzity, aki iskolázatlansága ellenére egy nagy, termő, tisztuló irodalmi forradalom vezére lesz. harcós, agresszív vezér, aki ha kell, az igazságért semmitől sem riad vissza. Győzelme mind a mai napig a szerb irodalom legnagyobb győzelme s egyben igazolása annak, hogy a szerbség legtehetségesebbjei a parasztság soraiból kerülnek ki, onnan, ahol a világoosság és az értelem gyors felfogással, átvéköépességgel és romlatlan logikáva párosul. Kopitár grammatikus őszseninek nevezte. Musicki, a tizenkilencedik század nagy költője az »éber, szárnyas Vuk«-nak. Karadzity összegyűjtvén a népdalokat, a népi költészet hagyományait, szokásait, megteremtette a szerb irodalmi nyelvet és megmutatta maga is, hogyan kell szerbül írni. Uttörője a szerb irodalom romanticizmusának, a népi lélekhez és a népi költészethez visszatérő irodalomnak, amely többek között a Jaksityokat és Kacsanszkit adta. Rajongói, követői, amikor 1846-ban elhunyt, már a »szent Vuk«-nak nevezik.

A legnagyobb szerb volt s a legtöbbet teremtette. Ő és Doszitej forrásai a modern szerb irodalomnak. Ami Doszitej a 18. század végén, az Karadzity a 19. század derekán. Irodalmi reformátor és nemzetének halhatatlan, alkotó szelleme.

Beograd, 1937 december végén.

Kázmér Ernő

SZEGÉNY LEGÉNY ARANYKINCSE

Április már szedelőzködik és virágokat feleit a földeken.

Szönyegnek érzi a vastagodó füvet s talán gondolja is: miért ne cifrázná, ha ő szötte. Így is, úgy is másra marad, akkor meg jobb, ha dicsérettel gondolnak rá. Napját fönt az égtetőn okosan megdédeltette s ahogy illik ahhoz, aki szereti a tiszta munkát, fölpendítette, mint a táltos ló teje a mese vitézét. Elélhessen most már a maga emberségéből mindenek fölött. Sugáraiándékából futja fél esztendőre olyan gazdagon, hogy megint nem lesz éhhalál se az emberi, se az állati világ nagymohóságu birodalmában.

A köszönetet majd kifizetik érte valakinek a hálarügvelő szivek. Őmaga az ilyesmire természeténél fogva úgy sem ad sokat. Egy jó bukfenc április kancsal szemében komolyabb dolog mint a megillető uri nagyképűsége a hálálkodók előtt. S vet is ökelme még utoljára néhány rendes cigánykereket a világ fölött. Az se baj neki, ha erre fejcsóválva megítélik, hogy bolond hirű, első napiától az utolsóig nem sok higgadságra nevelkedett.

Örömét mindezen kívül inkább akkor találja meg, amikor izzadó embert lát. S ha valóban vadászik ilyen látványra, két kedvére való vándort meg is pillanthat az élesdi uton.

Egy piros, ringó ruhás leány sietgél éppen a dombra csavarodó kanyarulatban s mögötte úgy másfél kilométernyire ugyan-csak tellegeti a lépést egy fiatal suhanc. Az aranyosodó délelőtti napon szépen izzad s tüzel mind a kettő, a legény látnivalóan azért, hogy utolérje a viritó szoknyát, s a haidon nem másért, mint hogy ez a jámbor szándék ne sikerüljön. Mind a kettőt egy kis batyu is gátolja ebben, azzal a csekély különbséggel, hogy a leány a hóna alatt váltogatja a motyót s a legény egy botra akasztva a vállán cipeli.

Kettejük közül a ruhát nem számítva a fiu a pirosabb, mert őt üzőbb igyekezet futi.

— Jól viszi a lába, — fulladozik dicsérettel a legény — de ha másként nem: futok egy sort s mégis a sarkába kerülök.

Meg is szaporázza a lépést s igyekszik rövidíteni a távolságot, mint aki zsinogot gombolyít.

— No nézd csak — mondja meghökkenve, amikor a lány egy helyt letér az utmenti árokba — még majd egy dülőre fordul éppen most.

De ez nem történik meg. Lent bizonytalansággal csalogatóbb a füves ösvény s az térítette le.

— Már azt hittem: káromkodni kék, — fúj nagyot a legény és csakugy vér a szíve a hirtelen ijedtségtől.

A távolság azonban fogy köztük ha lassan is.

— Találkozás lesz, — fogadkozik homlokát törölgetve — csak meg ne bánjam.

Valami azt sugja neki, hogy helyrevaló utitárshoz szegődik. A piros szoknya is úgy mozog, hogy kellemetes közelséget ígér. Nyulánk, könnyű termet, a vállnak szinte mozdulatlan ringása, a könnyen siető láb: mindez félig muzsika s olyan arcot várát, amely tiszta szép ének lehet mellette.

— Tulipánt érzek, — mondja a legény, maga se tudja miért, és már a nyakát is törölgeti.

Ha tulipánt mond az érzése, a valóság eltépi ezt, mint a gverek a kezébe adott cifra papirost. Ahogy eléri, köszön, a leány oldalt fordul és arca annyi virágnevet hadar egyszerre, hogy a tulipán nem igen jut szóhoz a maga vélt igazával.

— Jó napot magának is!

A virágszagos arcot megsimogatja valami. Nyomán a megkönnyebbülés mintha egy kérdésre azzal helyeselne, hogy csakugyan kár volt a sietős vesződés.

Ettől a legény tréfás őszinteségre kap.

— Csakhogy átestem az ut legnehezebbjén.

— A legnehezebbjén?

— Azon. Magát utolérni. Eztán má csak a könnyebb következők.

— Akkor úgy látszik könnyű utra vállalkozott.

A legény szeme szinte világosodik az örömtől, hogy ilyen szép kezdettel indul a beszélgetés.

— No nem éppen. Csak meg kell mondanom, hogy alaposan kifárasztott, amíg utolértem.

— Nyilván két órával később eredt utnak.

Megindulnak egymás mellett az uton tovább, a legény egy kicsit távolacska a lánytól, az ut közepén.

— Ezt tudni is csak úgy ér valamit, ha megmondjuk, ki honnan indult, — tapogatózik a legény.

— Előbb talán inkább azt, hogy ki hová igyekszik.

— Maga?

— Én Élesdre — feleli a lány s a szemét is lehunyja egy kis borzongató sóhajtással, ahogy elképzei a megérkezést. — Hát maga?

— Én Szélesdre.

— Mért mondja ilyen tréfásan?

— Mer nekem igazán széles a világ, aztán nem tudom, hol állok meg hosszabban.

Egy kicsit elgondolkoznak. A legény nehezen talál szóhoz, hát csak megáll s megérinti a lány kezét.

→ 'Mit akar?'

— Csak a batyuját. Az még elfér a botomon.

— Hogyisne.

Szembe fordulnak, először néznek egymásra, aztán egyszerre szinte birkozásba fognak. De a végén a motyó mégis a legény botjára kerül.

— Nem kérek érte fuvart, meglátja.

A lány egy vidám gondolatnak úgy fölnevet, hogy szinte meghajlik neki.

— Nem is nézem fuvarosnak. Ilyen rossz lovakkal.

A másik elérti a célzást. Megáll, az arca meglepődést mutat, de száján incselkedik az öröm, hogy ilyen gyors csipést kapott.

— Hallja!

— Mit akar mondani?

— Csak azt, hogy igazán nem tudtam, hogy a nyelve még gyorsabb mint a lába.

De már nevet s a lány is vele. A másik percben egyszerre elkomolyodnak, a lány elfojtva még sóhajt is.

A legény illőnek s alkalmasnak véli a komolyabb ismerkedést.

→ Vig Gyurka a nevem.

A lány hallgat tovább s az utat nézi.

— Magát hogyan szólíthatnám.

— Csak Eszternek.

— Merről indult el?

— Cserepespusztáról, ha hallotta hirit.

— Hallani hallottam s most látom: mennyire nem okos mulasztás volt, hogy mindig elkerültem eddig.

Belül nevet magában mind a kettő annak a gondolatnak, amit ez a vallomás takar. Eszter szomorkásan, mint akit egyszerre szíven izzaszt az emlékezés. Egy darabokra szakadt sóhajtás is lehunyatja vele a szemét mintha egy megvilágított képben megint átélne valamit.

A napon játszanak az áprilisi szellők. Tiszta ég énekel s a mezők vetéseibe, az uti rézsű fűvébe bele sug valamit a világ láthatatlan lelke. Vonalakat is ír rá, de el is törli őket menten. Egy lomha óriás mintha égnek magasodó nagy gépekkel gyártaná a jószágot mindennek, ami látást vethet szívével a világnak. És valomásra gyötör olyan kinnal, amelynek kényszerítő eszköze valami boldog és édes érzület.

— Csak az apámat meg a kis öcsémet sajnálom, szegények. Mert ha a mostohám meg nem jámborul, velük is így találkozik valaki az országon.

Vig Gyurka szánakozása mintha felhővé válna a nap előtt.

Fekete füstöt tereget a világ fölé, minden sötétebb lesz tőle, még a szándéka is, bár ez olyan fehérségből fogamzik, hogy szinte jó illata van. Hátrább is marad fél lépéssel és sandán azt találgatja, hogy ha egyszerre elkapná ezt a teremtetést, hol kezdje rajta a csókolást. Még hálálkodik is magában, hogy annak szava megszabaddítja a további találgatásoktól.

— Magát meg mi szél kergeti?

— Nekem még mostohám sincs, Lenczi báró uradalmában voltam, a tyukgazdaságban. Tudja-e, hogy ötezer tyukunk volt, de a keltető gépekben még kétezer tojásra melegítettünk. Hevesi ur vót ott a fő tyukmester, én meg az inasa, de a báróné nem kedvelte valamiér s nem is nyugodott addig, amig ki nem lökte onnan. Most aztán oda került valami protekciós nagy marhaember, olyan okos, hogy abból még nagy bajok születnek. Velem azon kezdte, hogy vasárnap előkap, pofonüt és ordit: Valld be te cinkos, hogy Hevesi ur valamit adott a tyukoknak. Mer ugy történt, hogy alig tette ki a lábát Hevesi ur, a tyukok meg a csirkék, mintha csak utána fájna a szivük, olyan szépen kezdték a busulást, hogy eddig majd ezret a disznókkal falattak föl. De merem is megjósolni, hogy a nagy fajtyuk-gazdaságban egy hónap mulva piacon vásárolják a tojást, ha rántottát kívánnak vacsorára.

— Tán csakugvan adtak valamit a tyukoknak?

— Csudát se. Nem vót arra szükség, mer az új intéző tudása éppen annvit ér, mintha egy róka adná a jótanácsot a tyuknevelésre. Tudja-e, hogy mindenben micsoda okos ember az? Amikor látta, hogy a nagy homokba milyen nehezen huznak a lovak, kibökte, hogy muraközi lovakot hozat.

A lány helyes ötletet vél a gondolatban.

— Azok erősek is.

— A városi aszfalton. De itt a béresek előre röhögnek neki. Mer fél év mulva minden kanca-góliát bőre a rongyszedőhöz vándorol.

Erre az elképzelésre neki is nevetés fakad a száján, de olyképpen törülközik utána, mint aki már becsülettel elvégezte dolgát mindenféle bajokkal. Ugy vet Eszterre is egy nézést, hogy szinte édesszaga virágot tart vele az arca elé. De az most olyan kérdéseket vallat, hogy tán egy menyasszonyi csokorra is idegenül esnék a pillantása.

— Istenem, hogy mi is lesz velem!

— Azt még nem tudom. De baj nem lehet, mer egy helyre megyünk.

A kéken virágzó szem egyszerre bizakodóbban kérdez.

— Tán valami jó ismeretsége van Élesden?

— Még nincs, de lesz.

Egy kuthoz érnek. Láttára mind a ketten parázsnak érzik a szájukat. A palánkon áthajolva nézik a vitzükörben egymáshoz hajló arcukat, mig az alá meritett vödör össze nem töri a képet.

Jót isznak a hűsítő vízből s utána egy kis időre letelenszenek a fűbe.

Különös teremtés az ember. Néha a rokonság érzését fakasztja benne egy idegen iránt az is, hogy egy kút vizével oltotta vele a szomjuságát. A lány ügyelőbb szemet is vet olykor a vándortársra s egy kérdésével mélyebben a lelkébe talál.

— Maga ugy-e... hogy is mondjam... el nem veszejtené a kedvét meg a reménységét, még ha egy évig is csak havas mezőn taposná magának az utat.

— Nem én Eszti ke, soha.

Barna szeme még örvendezőbb jóssággal néz, hogy ilyent kérdeznak tőle.

— Hát ez nagyon jó lehet.

— Jó is, Eszti ke. Mer tudja, én akárhova megyek, mindig úgy érzem, hogy valami nagy piros virágot viszek magamban. Ó adnék én mindenkinek az én kedvemből, akit szomorubbna látok.

A szónak olyan muzsikája van, hogy a leány is megkönnyebedik tőle.

— Hát amikor az az ur pofonvágta? Tán akkor se keseredett el?

— Azon is nevetetheték: Mer csak jómagát ütötte meg vele, mondhatom. De azért máma mađnem én is haragos voltam.

— No lássa.

— Még pedig azért, mer nehezen tudtam utolérni.

Eszti cirógatásra gondol. Eimosolyodik s már egy kis pajkosság ize keveredik a kérdésbe.

— És ha úgy egyszerre elkanyarodok maga elöl? Éppen akkor, amikor mađnem utolér?

— Akkor azon nevetnék, hogy ugyan szépen megjártam.

Képzletben szinte barátkozik ezzel a fordulattal is és mosolyog.

A lány meg bailódik egy kicsit a hallgatásban, mint az emberi teremtés szokta, amikor egy nagy dolog könnyebb végét kutatja. Vig Gyurka ebből semmit se lát, kalapja a szemén, úgy hever feje alá tett kézzel s hagyja, hogy hintázza a gondolat.

— Én ha mindenki meghalna mellőlem, igazában tán elfanyalodni se tudnék. Mer első eszmélésre nem hiszem el azt se, hogy a halott csakugyan nem él. Mire meg elhíteném magammal, akkorra már könnyebben is viselném. Azt is tudom, hogy vannak rossz asszonyok. De akit én szeretnék, ha szemem láttára csalna meg: se hinném el talán.

Eszti kerekre nyílt szemmel figyel s csaknem fogja a szavakat, mint álmában az ember szokta az aranypénzt. Egy fűszálat harapdál, de megakad a csodálkozástól ebben a műveletben is.

— Hát ez hogy lehet?

— A jóisten tudja... Én májusi gyerek vagyok, tán azért.

Kalapját lecsusztatja az arcáról. A nap rásüt, és szemében két fényes ponttal szegződik ki a napkép hegyes meleg csillanása,

akár a hajnali harmaton. A lány fejtől ülve néz rá és kezdi furcsának találni, hogy valóban mintha gyerekcarcot látna.

— Szegény voltam én az első éhségemtől, — folytatja Vig Gyurka — szegény helyről szegényebbre vándoroltam. De a botom úgy vitt mindig, mintha eldugott nagy kincs felé ballagnék. Hiszem is, hogy az valahol vár rám s egyszer rája bukkanok. Meglátja egyszer aranyat találok én.

Még jobban meghökkenti a lányt, amikor fölül s elnéz a távolba, éppen arra, ahol Élesd két kis hegedűnek látszó karcsu tornya pipeskedik s muzsikál valami nem hallható nótát a köré lapuló házaknak.

— Lehet, hogy már ott meg is találok.

— És nem csalódtok soha?

Majdnem nevetségesnek tűnik, hogy a legény szinte panaszosan kérdez vissza.

— Hiszi, hogy volt rá időm? Mire odáig értem volna, valami mindig sikerült.

Ez olyan felelet, hogy ép ésszel gondolkodó ember, természetesen szerint vagy megmérgeződik, vagy kurtán vállat von rá, gondolván, hogy a bűnbánat legráncosabb arcu szentje is itt nagyot káromkodva, abba felejténé a rémitgető apostolkodást. Eszti azonban nem szent s ő csak megrázkódik valami benne teriengő érzéstől, amely alattomosan mintha egy felé áramló jóillattal szökött volna bele.

— Szedelőzködünk.

— Ezt éppen idejében is mondja. Mer olyan szélnyergelő még se vagyok, hogy iltón várjam ide a várost.

Vidáman kiszámítják, hogy a nap körülbelül odaérhetett, ahol a fürge észjárású hegymászó ember megállapítja, hogy ha eddig tartott a *hassal föl*, most következik a *háttal le*. Ebből könnyen adódik a bölcs számításnak további része, hogy három óra tájban Élesden lesz a sor megmutatni: hogy s mint vélekedik a vendégfogadásról.

Az utat tarka beszéd és közben olyan hallgatás könnyíti, mely mintha egy sokhuru nagy hangszeren pihenne. Még egy-egy új nótára is megtanítja egymást a két ballagó s ez mind észrevétlenül is serkentő erő lesz a talp alatt. Jóval három óra előtt áll az idő, amikor bent vannak a templomok terén. Meg is bámulják a két testes tornyot s egy kissé megcsiklandozza őket a furcsa gondolat, hogy milyen egyforma göggel emeli égnek egyik a csillagot s a másik a keresztet.

— Most vajon melyik őrzi jobban az Istent? — tűnődik hangosan a lány.

— Egyik se, mert mind a kettőt az Isten őrzi.

— Akkor mért gögösködnek úgy, hogy szinte zug bennük a kiáltás?

— Mert emberek építették őket.

Az első széttekintés után letelepszenek egy padra a térség

sarkán. Motyójukat ölükbe veszik s csendesen találgtják, hogy mi lehetne az első teendő, ha kipihenték magukat.

Igy üldögélnék majd egy óra hosszat. A legénynek már mehetnékje volna valami próbálkozás irányába, de a leálynak az egész uton meg sem érzett fáradtsága most kezdi a lábában a rosszalást.

Négy óra előtt nagy zsvajjal rajzik ki a szemben magasodó épület kapujából egy hadseregre való gyerek.

— A csuda sejténé, hogy itt már ilyen kis kölykök az iskolában is emeletet tanulnak, — bámul arrafelé a legény.

Eszti mosolyog hozzá s nézi ő is a széledező rajokat.

Egy kis csoport a többinél is zajosabban vitat valamit. Minden lépten megállnak, szinte pontba sűrűsödnek, aztán megint tarkán szétsugaraznak s végül szinte szabályos körvonallá tágulnak, csak belül a középén marad három-négy s azok úgy hadonásznak, hogy a falusi ember azt hinné: legalább is az ország sorsát intézik. Egy fehér kabátkás kis leány áll a legközepén s két pajtásnője meg egy fiucska sündörög körötte, kerülgeti úgy, hogy szinte veszedelmet ígér az egész. Meg is történik a váratlan baj, mert az egyik kékruhás csemete olyan nyaklevest mér a fehércabátosra, hogy az minden fölszerelését elejti. Amint ez megtörténik mind a kettő lökdönsni kezdi a fehércabátost, akit addigra szintén elfog a pulykaméreg.

A legény a padon csak elhököl erre a fordulatra.

— Nézd csak!

De Eszti akkor már nemcsak néz, hanem fut is arrafelé. A két kelletlenkedőt hátbaöklözi és szalad a menekülő harmadik felé, aki képen legyintette a fehércabátost, de utána nyomban menekült is a nagy hőstett színhelyéről. Amikorra megneszeli, hogy üldözik, már meg is kapja egy váratlan hátbaütés formájában az igazság ajándékát.

A fehércabátkás mellett akkor már ott áll egy botos ur és úgy hahotázik, hogy a gyereksereg körül fogja, mint a birkák a szamarat, amikor az a szavát hallatja.

— Hát maga lelkem, hogy keveredik ebbe a nagy háboruba? — fogadja a visszaloholó leányt.

Eszti csufolódást érez a botos ur hangjában s ugyancsak neki támad.

— Ne beszéljen az ur, ha nem tudja mi történt. Hárman is nekiestek ennek a kis lánynak.

Az ur koppant egyet a botjával és még jobban nevet. Valami különös örömmel nézi, hogy a fehércabátos csemete Esztihez kapcsolódik a kezével.

— Hiszen láttam én is eleget. Meg aztán az én kislányom ez a jómag. De maga kicsoda?

Akkorra a legény is ott van, hogy segítsen, ha segíteni kell. Mindenekelőtt egy homlokráncolással gyors elszéledésre ösztökéli a báméskodókat, majd egy pár szóval közösen érthetővé teszik,

hogyan jöttek s mi célból. A botos ur ugyancsak derül, amikor megéri a helyzetet.

— Ejnye be jókor! Jöhetne is hozzánk nagylány, mert éppen egy ilyen személy kellene a házba.

Mosolygó szemmel a legényhez fordul.

— Tán testvérek is vagytok?

— Nem hálisten, — szalad ki az őszinte szó Vig Gyurka szájából s ennek egy kis értelemkeresés után a botos ur megint örövendeni tud — csak éppen együtt érkezünk.

— Hát akkor less ide fiam, — mondja a botos ur — ha nem találsz ma kedvedre való helyet, holnap nézz be nálam. Ott az az épület a bank, kérdezd az igazgatót, majd akkor hozzám vezetnek.

Botjával egy törpe tornyos épületre mutat s a fehérkabátos csemetét már gondjába veszi. De Esztire pillant s megbátorítja őt is egy neki való szóval.

— Most bucsuzzanak el. Maga aztán kerüljön utánunk!

Elindul s ők még kettesbe felejtve zavartan ott maradnak.

— Já, hogy is köszönjek meg magának mindent. — kapkod a szavakhoz a lány s nagy tanácstalanságát mutatja, hogy a két tenyere is az arcához ugrik.

— Sehogyan se, hiszen én semmit se tettem.

— Ugy sietnék, meg maradnék is egyben. De legyen majd itt vasárnap délután, akkor majd nem kapkodok.

— Itt leszek, ezen a padon.

A lány idegesen s pirosan már indul. Arra les, amerre a vissza-visszatekintgető fehérkabátos kislány, meg a botos ur halad s még egyszer visszafordul.

— Még csak azt kívánom, hogy az aranykincset találja meg.

Szinte sugva mondja. Vig Gyurka megrebbenő szempillantással felel rá.

— Egyebet kívánjon. Mer én azt már meg is találtam, Esztike.

— Meg? Hol? Mikor?

A legény arca fehér lesz, de talán csak azért, hogy annál szebb legyen, amikor éledni kezd a pirossága a szinte el-elakadozó szóval.

— Azt én hiba nélkül meglettem a te szivedben.

Akkor már megy a lány, de a szó megállítja, mintha viaskodna a kérdéssel, hogy menjen-e egyáltalán. Még jó, hogy a legény vidám és könyörgő arca is úgy vonz, mint ahogy küld s mindkettejükben a vasárnap várása kezd olyan szent dolog lenni, mint a pap kezében a szentséggel való isteni áldás.

Berényi János.

A DUNABÁNSÁG KISEBBSÉGI NÉPISKOLÁI

Kirilovity Dimitrije dr., a noviszádi Történelmi Társaság főtitkára »A magyarok asszimilációs sikerei Bácska, Bánát, Baranyában« című tanulmánya kiegészítésekép közreadta a dunabánsági népiskolákról szóló kimutatását. A gondolkozásáról és a magyarsággal szembeni állásfoglalásáról ismert történetíró ebben a munkájában is hű maradt önmagához. Ismételten él az alkalommal, hogy kétségbe vonja nagyon sok család magyar eredetét és származását.

Három iskolaév adataival találkozunk a Kulturni Privredni Pregledben, amely mint a bánáság hivatalos lapjának melléklete jelenik meg. Az első táblázat az iskolák számát adja.

Iskolaév	1932/33			1933/34			1934/35		
	Állami	Magán	Össze- sen	Állami	Magán	Össze- sen	Állami	Magán	Össze- sen
Ovoda	166	6	172	164	6	170	164	6	170
Elemi	1130	9	1139	1094	8	1102	1013	8	1021

A legutóbbi évek kimutatásai hiányzanak, de az említett három esztendő iskolaadataival csaknem azonosak lehetnek, s ezért nagyobb eltolódás az iskolák számában nem mutatkozik.

Hasonlóképpen szinte változatlan az iskolatermek száma is. Az 1932—35. esztendőkből 242—245 tantermet vettek igénybe az óvodák és 4376—4406 tantermet az elemiiskolák részére. Az iskolaépületek számáról és tulajdonjogának megoszlásáról készült ki-

mutatás ugyancsak alig mutat a három esztendőben nagyobb eltolódást.

Az ovodák számára kétszáz épület áll rendelkezésre, ebből harminchárom állami, négy báni, száznegyven községi, tizennégy hitközségi, tizenkettő magán és egy vegyes tulajdon. Ebből 193 mindenben megfelel az egészségügyi követelményeknek, hét épületet azonban szükségből használnak.

Az iskolaépületek száma 2026, ebből 150 állami, 1242 községi, 506 egyházi, 123 magán, egy vegyes tulajdon. Az iskolaépületek közül 1773 kifogástalan, tanításra alkalmas épület, 253 azonban nem s csak kényszerből használják.

A tantermek és az épületek száma — mint a kimutatásból kiderül — már évek óta alig változik. Nem azért nem építenek, mert nincsen szükség tágas, napfényes, egészséges épületekre, hanem: mert egyelőre nincsen erre a célra megfelelő hitel. Maga a hivatalos jelentés is elismeri, hogy 253 iskolaépületben csak azért tanítanak, mert nincsen egyelőre jobb, megfelelőbb. Az elemi iskolák részére alkalmas épületek számát a fenti okból nem is növelik, s az utóbbi években nagyon kevés iskolaépületet emeltek. Ami épült, az is főleg az agrártelepeken, mivel legtöbb helyen messze fekszenek a legközelebbi falusi iskoláktól, és a gyerekeknek 10—15 kilométert kellett gyalogolniok, ha iskolába akartak járni.

*

Megtudjuk a jelentésből azt is, hogy 318 tanteremben kizárólag fiúk, 322 tanteremben csupán lányok, s 4008 tanteremben fiúk-lányok részére vegyesen folyik a tanítás.

A tantermek a tanulók nemzetisége szerint így oszlanak meg:

A tannyelv	állami	német	magyar	szlovák	román	russzin	orosz
Ovoda	172	33	31	1	1	1	3
Elemi	3337	618	460	124	79	22	8

Tehát összesen 242 tanterem között oszlik meg a hétféle nemzetiségű ovodás gyermekek száma, míg az elemi iskolák 4648 tantermet vesznek igénybe.

Hivatalos kimutatás szerint a magyar kisebbség számbelileg erősebb a német kisebbségnél, mégis a németeknek 618, a magyaroknak csak 460 tantermük van.

Ennek a magyarázatát mi abban találjuk, hogy sokkal több magyar nemzetiségű gyerek jár államnyelvi osztályba, mint német. Innen ered a német osztályok számának a többlete.

Csuka János: A Dunabánság kisebbségi népiskolái

Az 1933—35-ös iskolaévek adatai alapján a tanulók iskolák szerint a következőképen oszlanak meg:

Az iskola megjelölése	A tan év elején		Kimaradt		Az év végén maradt	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Állami óvodák	9008	9260	155	173	9169	9415
Magánóvodák	131	128	26	30	122	124
Állami elemi iskolák	138.783	126.961	8466	8445	134.658	121.938
Magán elemi iskolák	301	674	10	25	295	663

Feltűnő, hogy év közben mennyien maradnak ki az iskolákból. Közel tizenhétezer gyermek nem tudja folytatni elemi iskolai tanulmányát megszakítás nélkül. Elsősorban a falusi tanköteles gyermekekről van szó, akik a mezei munka kezdetével kénytelenek szegénysorsú szüleiknek segédkezni, vagy pedig elszegődni libapasztornak, kondásnak. A törvény ugyan szigorúan bünteti az iskolát elhanyagoló gyermek szüleit, mégsem lehet a gyermekeket rászoktatni arra, hogy iskolába járjanak. A szülő nem engedi őket, szükség van a segítségükre és sok mindennek kell megváltozni, hogy az analfabetizmus terjedése megakadályoztassék.

Különösen a magyar iskolásgyermekek kénytelenek elhanyagolni az iskolát, akármennyire is szeretnének tanulni. Nagyon szegény szülők gyermekei ezek, akik szerény keresetükkel is hozzásegítik a családot a tengődéshez.

A tanulók nemzetiségi táblázata az 1932—35-ös iskolaévekben csaknem változatlan. Az 1933—34-es években a tanulók nemzetiségi megoszlása a következő:

Az iskola megjelölése	Jugoszláv		Szlovák		Egyéb szláv		Német		Magyar		Román	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Óvoda	4473	4463	108	130	138	164	2437	2506	1867	2018	188	192
Elemi	87 581	77 015	4189	4131	1320	1291	19 290	18 789	19 786	17 963	2856	2817

Egyéb nemzetiségű volt: az elemi iskolákban 1178 (583 fiu és 595 leány), az óvodákban 80 fiu és 65 leány.

Az 1932—35-ös esztendőök közül 1933-ban és 34-ben volt a legmagasabb a magyar tanulók száma (37.081), míg 1932—33-ban 36.976, 1934—35-ben pedig 36.360 magyar gyermek járt iskolába.

A táblázat nem tünteti fel külön, hogy a magyar nemzetiségű tanulók magyar vagy államnyelvű iskolába jártak-e s így azt kell hinnünk, hogy ebben a kimutatásban csak azok a magyar gyermekek szerepelnek, akik magyar tagozatok növendékei. Az is lehet azonban, hogy a magyar és az állami tagozatok magyar növendékeinek a számát összegezték, bár ez kevésbé valószínű, mert a cikkben akkor erről említés történt volna!

A tanulók vallási megoszlását az 1934—35. iskolaévben az alábbi statisztika mutatja:

Iskola megnevezése	Görög kel.		Katolikus		Görög kat.		Protestáns		Zsidó		Egyéb	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány		
Ovoda	3962	4319	4187	4245	112	116	848	868	81	86	6	2
Elemi	83.883	73.982	41.197	39.542	1098	1086	9989	9987	515	543	26	32

Az elemi iskoláknak 14 ó-katolikus (6 fiu és 8 leány), valamint 15 muzulmán (10 fiu és 5 leány) tanulójuk volt.

A gör. kel. vallású tanulók tehát tulsúlyban vannak. Szinte a kétszeresét teszik ki a többi vallású tanulóknak. De a Dunabánsághoz tartozik nemcsak a vegyes, gör. kel. és katolikus lakosságú Szrém, hanem a tiszta gör. kel. Északszerbia is.

Bácska, Bánát, Baranya elemiiskolai tanulóinak vallási megoszlása egyelőre nem áll rendelkezésünkre.

Szándékosan hagytuk utoljára dr. Kirilovity bevezető sorait, amellyel utra bocsátotta érdekes adatait. Az olvasó, miután a statisztikai adatokba betekintést nyert, könnyebben mérlegelheti a szerző megállapításait. Kirilovity az alábbi meglepő következtetést vonja le az adatokból.

»A Dunabánság, melynek északi területe meglehetősen heterogén országrész, elég szépszámu kisebbségi iskolával rendelkezik. A kisebbségi iskolák száma tökéletesen megfelel a kisebbségek számarányának, különösen, ha figyelembe vesszük a szülők részéről megnyilvánuló ama törekvést, hogy gyermekeiket az államnyelvűnél tökéletesebb elsajátítása végett inkább állami tannyelvű iskolába járatják. Csupán a magyar iskolák száma nem felel meg a magyarság számarányának. Véleményünk szerint a magyar kisebbségnek aránylag sokkal több anyanyelvű iskolája van, mint amennyi számarányánál fogva megilleti. Ha továbbá figyelembe vesszük azt is, hogy a magukat magyaroknak nevező gyermekeknek a fele nem magyar származású, akkor a magyar tannyelvű is-

kolák száma tulságosan nagy. A magyar uralom alatt ugyanis erőszakkal magyarosították a nemzetiségeket a Vajdaságban, az utolsó száz év folyamán, amit az is bizonyít, hogy a Tiszamelléken olyan nagyszámu szlovák nevű »magyar« található. Az utóbbi körülmény a legjobban igazolja a jugoszláv hatóságok türelmét és nagylelkűségét, szemben a volt magyar hatóságok sovinizmusával.

Az azelőtti Magyarországon a nemzeti kisebbségeknek voltak ugyanis kisebbségi iskoláik, de számuk megközelítően sem állott arányban a nemzeti kisebbségek számával, amire a »Magyarosítás a volt Magyarországon« című tanulmányomban már előzőleg rámutattam. Jugoszlávia mostani kisebbségei egészen más körülmények közt élnek. Semmit sem vesznek el tőlük, ellenkezőleg sokkal többet kapnak, mint amennyi őket tényleg megilleti. Ebben rejlik a lényegi különbség a régi, s a nemzetiségek által meggyűlölt rendszer és a mai között, amelyet nem nemzetközi szerződésekkel kényszerítettek Jugoszláviára, hanem amelyet az állam jószántából maga adott«.

*

Mindössze egy pontban értünk egyet dr. Kirilovity Dimitrijevel. Mi is azt mondjuk, hogy a magyar iskolák száma nincsen arányban a magyarlakosság számarányával. Mi azonban nem úgy gondoljuk, mint a szerző, aki azt mondja, hogy sok az iskola, mert a magyarság vezetői már ismételten eljuttatták a kormányhoz iskolaügyi kívánságaikat, amelyekben kimutatták, hogy nemcsak tanító, de iskolahiány is van a magyarlakta vidékeken.

Más mondanivalónk dr. Kirilovity megjegyzéseire nincsen, bár idézhetnők a Kalangya legutóbbi számában az asszimilációs tanulmánya ismertetéséhez fűzött megállapításainkat: »Szerencsére Kirilovitynál sokkal megértőbb álláspontot foglalnak el az illetékes tényezők a kisebbségek iskolaköveteléseiével szemben«.

A magyar szülő valóban igyekszik gyermekével az államnyelvet elsajátíttatni, mert jövője, érdeke ezt parancsolja, ugyanakkor azonban az anyanyelvét sem hanyagolhatja el és éppen ezért van szüksége megfelelőszámú anyanyelvű elemi iskolákra.

Csuka János.

TETTÉNEK OKA ISMERETLEN

Részeg ember jött ki a Centrálból. Fázósan a gallerja mögé rejtette arcát, megállt és felnézett az égre. Tekintete belemeredt a végtelenbe, a csillagokkal ölekezett. Olyan bánatos volt ez a pillantás, mint egy hatéves kisfiué. »Jaj, anyám, bánatnak, mindenki belémrug« — ezt mondta a részeg ember tekintete. És ekkor meglátta, hogy nemcsak a Centrálban oltják ki a lámpákat, hanem az ég is megkezdte az oltogatást. »Szóval reggel van« — motyogta maga elé az ismeretlen. Talán csak most jött rá erre, ebben a pillanatban. Belehelte a reggel üzenetét és elindult kacszázó léptekkel. A Mária-utca sarkán még tétovázott egy percig, aztán jobbrafordult és végleg elnyelte a kanyargó utca...

Olyan volt ez a téli reggel, mint a többi. Sápadt fény ült az égen és hidegen hunyorgatott hozzá néhány lassan sápadó csillag. A szürkület, mint megkorbácsolt kutya, végigfutott a síkátorokon, de nem volt semerre menekülése. Ajultan terült el a kapualjak zugában. Valahol vadul harmonikáztak és egy tejeskocsi zörgött kísértetiesen. A mocsaragnál, a temető körül kékes pára szállt az ég felé, a Takácsok során munkábaállt egy kovács. Éles pörölycsapások hirdették most már visszavonhatatlanul a reggelt...

Szerdán, hét óra körül történt mindez. Fájdalmas nap volt, mert akkor haltam meg. Ahogy a lapok megírták: önkezemmel vettem véget életemnek. Milyen szánalmas és szegényes bucsuztató. Épen úgy, mint a másik frázis, hogy: tettének oka ismeretlen.« Valahogy másként kellene ezt megírni. Feketébben, megdöbentöbben, tragikusabban. Ugyhogy benne legyen a vérző szív is. a szomorúság is és minden.

Fájdalmas nap volt ez a szerda. Ott ültem az ablaknál és néztem a feltörő reggelt. Ócska konflis zörgött el a ház előtt. — Eből megtudtam, hogy bejött a hatharmincas vonat. — Utast vitt a konflis a Centrálba. — Ugyan miféle lehet? Talán valami ügynök? Szegény, biztos egész éjszaka törte magát a vonatban és most siet, hogy minél hamarabb meleg szobába jusson.

Menyhért, a kocsis, mintha megérezte volna a biztatást: a lovak közé csapott, úgy nógatta a két párát. Furcsa, hogy pár perc-

cel a halálom előtt ilyeneket is megfigyeltem. És az óra is itt mögöttem... Éppenugy ketyegett, mint máskor.

Tegnap még hiúság élt bennem. Azt hittem, hogy a világ dolgai összefüggésben vannak az én fájdalmammal és életemmel. Pedig az órák éppenugy járnak száz év múlva is, amikor már egyetlen élő sem lesz azokból, akik szerdán reggel velem együtt még itt voltak. Csak éppen nem egyszerre halunk meg, hanem valami rejtélyes, rettenetes, s valójában mégis megdöbbenően egyszerű sorrend szerint.

Több gondot a temetőkre, polgártársaim — körülbelül ez volt az utolsó tanácsom a világ számára.

Az egész dolog úgy kezdődött, hogy vettem egy kalapot. Egy új kalapot, Borsalínót. Fejemre tettem és a tükör elé álltam. Majusban történt, születésnapomkor, két és fél év előtt.

Mondja a feleségem: olyan rossz színben vagy — eredj sétálni, járj egyet. — Megfogadtam a tanácsát.

Aldottfényű tavaszi nap sütött s az egész világ verőfényben fürdött. Csak a szememmel nem volt valami rendben. Mintha hályog került volna bele. Ha kimeresztettem tekintetemet, fekete pont nyugtalanított. Mindig oldalról támadt a pont. — Hát ez meg micsoda? Most már mindig így lesz, ha napsugár ér?

Próbáltam behunyni a szememet. Akkor jó volt, a fekete pont eltűnt. Fájt a szemem, erősen. Azt gondoltam felmegyek a doktorhoz — s megvizsgáltatom magamat. Ugy is tettem. Balázs doktor régi jó barátom. Mondom neki:

— Te pajtás, baj van, nagyon szur a szemem.

— Na, nem kell mindjárt megijedni, lássuk csak!

— Hát megvizsgált. Kifordította a szemhéjamat — nem is tudtam, hogy ezt is lehet — aztán egy tükörrel sokáig vizsgált. Csóválta a fejét, ami nagyon megijesztett. Lefektetett az asztalra, úgy vizsgált tovább. Erősen vert a szívem. Igaza van az asszonynak, nagyon elpuhultam. Pedig valamikor a tornában...

Közben, amig ilyenekre gondoltam, már kész is lett a doktor.

— Majd átmegy a fővárosba — mondotta — felírtam itt egy címet: szemorvos, vizsgáljon meg. Magam sem tudom mi a baj, de úgy sejtem... Na mindegy, nem komoly, nem kell félni. Csak menj át mielőbb.

És bucsuzott is, mert mások is vártak a sorra.

Utközben azon rágódtam: szóljak erről az asszonynak? De olyan ijedős, mindjárt rémeket lát. Mondom neki: felruccanok a fővárosba. Fülentettem hozzá valamit. Kicsit gyanakodva nézett rám, aztán berakta a cókmókot a kistáskába és én elutaztam.

Hát annak a doktornak, akihez Balázs küldött, annak voltak csak nagy tükrei! Meg táblái, nagy bámész szemekkel, nagy nyilakkal és jelekkel. Volt egy gépe is, — mint a mozimasina olyan, — abba bele kellett néznom, ő meg forgatott egy kereket a gép tulsó

felém és onnan utasítgatott. A végén azt mondta: rendben van, köszönöm, nincs semmi baj.

Megörültem nagyon a vigasztalásnak. Egyszer csak azt mondja, hogy hagyjam itt a címemet, mert még írni szeretne nekem valamit. És kikérdezett, van-e feleségem, vagy más hozzátartozóm.

Hogy én itt hagyjam a címemet? Dehát minek az?

— Fizetek én mindjárt, doktor ur — mondtam és megütöttem a tárcámat. De a doktor csak mosolygott, finoman, bánatosan. Átszellemült mosoly volt ez. Hü itt baj van, Vince — ijedtem meg. A doktor hazudott. Dehogyan van itt minden rendben!

— De kérem — kezdtem erőltlenül — ő meg csak tovább fagygatott. Már az ajtónál voltam, hogy ott hagyom, amikor visszahívott.

Azt kérdezte tőlem, hogy erős vagyok-e?

Hát ilyen furcsát már régen kérdeztek tőlem. Valamikor az iskolában, meg a katonáéknál. De most olyan ijesztően hatott ez a kérdés — nem is tudtam hamarjában miről van szó. Fizikai erőről, bátorságról? Mit akar a doktor tőlem, szent Isten?! — És miért veregeti a vállamat? Nagyon bután nézhettem rá.

Még ma is tisztán emlékszem arra a pillanatra, — nem is felejttem el soha, amikor azt közölték velem, hogy megvakulok. És hogy nincs mentés.

Nem olyan érzés fogott el, mintha fejbeütöttek volna. Tiszta és világos volt. Láttam, hogy a doktor szájában két aranyfog csillog, egy elől, egy meg oldalt. Láttam a táblákat is a falon és furcsa ábécéjüket. A kis és nagy betűket, amelyek akkorák, mint a hangya, meg akkorák, mint az öklöm. És láttam a virágokat is az ablakpárkányon. Ejnye, hogy is hívják ezeket a virágokat? Olyan furcsán élénkpiros a színük, de nem muskátlik, mert azokat ismerem.

Pontosan emlékszem, hogy amikor az orvos azt közölte velem, hogy meg fogok vakulni, azon törtem a fejem, mi is lehet a neve annak az élénkpiros virágnak...

*

Jó ember volt a doktor, sokáig ott tartott. Érdeklődött a foglalkozásom iránt, pálinkával kínált, aztán valami angol hölgyről beszélt, aki vakon és némán született, és a társadalomnak mégis igen hasznos tagja lett. Ilyenekről beszélt, én meg folyton két aranyfogát néztem.

Tehát: megvakulok. Most már folyton ez járt a fejemben, ez a szó. Akkor is, amikor kiléptem a várószobába és szembenéztem az emberekkel, mert tele volt a váró. — Egy pillanatra nekidőltem az ajtófélfának és letöröltem homlokomról az izzadságot. Szerettem volna felordítani: van-e itt még valaki, aki megvakul?

De aztán győzött bennem a jólneveltség, mert már furcsán kezdtek rám nézni.

Hiába örökké nevelik, fegyelmezik és tanítják az embert: jai,

botránnyt ne, kinos jelenetet ne. Inkább a vakság vagy a halál, csak méltóság legyen benne! A vadember, most ártikulátlanul ordított volna, a padlóra vetette volna magát — én meg a felöltöm után nyultam. — Pardon, — mondtam egy hölgynek az ajtóban, mert összeütköztem vele, — pardon. — Szemüveg volt rajta. Ez is megvakul? Á, nem vakul itt meg egyik sem, ezek csak inasok hozzám képest. Szemüveges mind, ezek talán már születésük óta szemüveget viselnek, és mégis én vakulok meg, aki azt sem tudtam azelőtt, hogy milyen egy szemorvosi rendelő belülről. . .

Isten bűnömül ne vegye: egyetlen pillanatig még büszke is voltam. Egyetlen másodpercig. De akkor jöttek megint a fekete órák! Most már úgy viharzott bennem a valóság felismerése, mint a fuldoklóban, ha látja, hogy nincs mentség.

Nagy a fővárosunk, sokáig csatangoltam utcáin, körbe-körbe jártam, és folyton magammal beszéltem. Csak amikor halálos fáradt lettem, akkor tértem be egy kávéházba. Lerogytam az egyik asztal mellé, s ebben a pillanatban valaki kezét nyújtotta felém. Éppen kezelni akartam, hát látom, hogy a ruhatáros. A kalapom felé nyult, mely még mindig a fejemen volt. . .

Egyetlen pillanatban a másik végletbe csapott az érzésem. A doktor tévedhetett is! Lázasan lapoztam végig a telefonkönyvet, s kiírtam az összes szemorvosok címét. Volt még vagy három a városban. És megindult újra a hajrá! Most már alattomosan ravaszkodtam. Csak hagytam szépen, hogy vizsgáljanak. Jöttek is a tükörrel, a mozigéppel — mikor aztán készen voltak, s amikor odaültek a papír elé, hogy felírják címet és a nevemet, akkor szegyeztem a mellüknek a kérdést.

— És meddig látok még doktor ur, mit gondol?

Ezt kérdeztem. Az egyik, emlékszem, ápolt ur, szép szakállal, felvetette a fejét és ijedten nézett rám. Biztosan valami nagy mondatra készült, drámai bevezetésre — hát ez most elmaradt, mert durván rátörtem. Elismerem: kegyetlen voltam, de hát én vakulok meg, nem ő.

A harmadik doktor goromba ember volt. Amikor megböktem a durva kérdéssel, harciasan rámnézett és pattogva olvasta a fejemre:

— Már végigházalta az összes orvosokat?

Mondom neki: persze. Voltam Goldmannál is, Tényeinél. Nagyot fújt, piros lett az arca. »Persze, nem bízunk a tudományban.« A zsebe ellen beszélt. De aztán megbékültünk. Nem is vigasztalt, inkább gorombáskodott. Tőle aztán megtudtam mindent. . .

Nagyon különös volt az utam hazafelé. Négy órán át rázott a vonat. Amikor hazaértem, már öreg este volt. Az állomásról lopakodva mentem haza. Nem gondolkoztam én eddig soha az élet értelmén, a dolgok összefüggésén, úgy jártam az uton, boldog optimizmussal, hogy legalább száz esztendei életet szabott ki számomra a sors. Birtam is egészséggel. És most, harmincnyolcadik

évemben, váratlanul egyszerre rámtört a szörnyű való. Furcsa dolgokat vettem észre. Például akkor láttam meg először hosszú idő óta a holdsugár utját, s akkor hallottam először, hogy verset kopog a cipóm és mindig azt mondja, ritmikusan: Megvakulsz, megvakulsz...

Aztán ment a robot pár napig, mintha misem történt volna. A fejem valahogy megszabadult a kínzó nyomástól, nem volt semmi bajom. Keményen dolgoztam. Az asszony szóbahozta az utamat, nevetnem kellett, sokértelműen. Ez a legjobb, eltréfálni a dolgot. Minden mozdulatomban féktelenség volt. Érdekes, hogy senki sem veszi észre, mikor az ember megváltozik.

De jött a másik véglet. Azokon a napokon, amikor felbukkant és megjelent a fekete pont, egyszerre kicsinek éreztem magamat. Hajlott háttal jártam a szobában és közelről jól megnéztem minden tárgyat, minden butordarabot. Mintha csak bucsuznék tőlük. Ilyenkor birkóztott bennem a kétség: szólni kellene mégis valakinek!

De kinek? Az asszonynak? Hogy megrémüljön és sirással verje fel a házat? Erre még ráérek. Kinek szóljak, Istenem? Doktor Baláznak? Neki szóljak? Hát segíthet, mikor szakorvosok, tanárok mondták ki, hogy menthetetlen vagyok?

Sokat játszottam a kisfiammal. Az asszony meg is jegyezte: »Ejnye, mindig azt a kölyköt bujod«...

— Hát aztán? — mondtam harciasan. Nagyon harciasan, úgy, hogy az asszony odajött és tréfásan hátbavágott.

— Engem is anyu! — kínálkozott a gyerek, őt is hátha kellett ütögetni. Sokat játszottam vele, bányásztam a szemében, boncolgattam kis agyának különös munkáját. Hogyan látja a gyerek a dolgokat?

Egy nap rájöttem aztán, hogy az egyetlen valaki, akire a titkomat rábízhatom, mégiscsak a fiam. De ő még olyan csöpp, hogy talán nem is értené. Mondom neki egyik nap: ejnye Pistike, mi lenne, ha apukád megvakulna? Ha vak lenne s nem látna. érted?

Rámnézett kék szemével s bizalmatlanul mustrált végig. Látzott, hogy erőltetve gondolkozik.

— Mint a Vak Jani?

Ugy, mint a Vak Jani! — Hogy erre nem gondoltam! — Persze, ezt jól ismerhette, koldusember volt, aki hetenként bejött a konyhába, ahol ebédet kapott. Kis unokája vezette, kis koldusunokája. Tudja a gyerek, mi a vakság, hogyne tudná, csak az összefüggést nem tudja összehozni, még azt, milyen is lenne, ha apja is ilyen vak ember lenne...

De aztán felderült a gyerek, széles mosoly ömlött végig arcán. Megfogta a dolgot! És válaszolt is rögtön, fölényesen:

— Dehát te az apuka vagy... te nem lehetsz vak...

Ő mondta ki rám az ítéletet, kérelhetetlenül, kegyetlenül, gyerekésszel. Az apuka nem lehet vak. Apunak dolgozni kell, ke-

nyeret keresni. Hányszor hallhatta anyjától, aki sokat mesélte neki az élet rendjét.

Aztán meg apunak meg kell keresni az elgurult játékot, ki kell piszkálni a hosszú sétatobbal a kredenc alól. Hát hogy tehetné mindezt, ha nem lát? Ha vezetni kellene, mint a Vak Janit? Aki olyan szomorúan ténfereg a konyhában, hogy nevetni muszáj Pistikének. Bár az anyja ezért többször megverte, úgyhogy most már csak hangtalanul huzza el a száját, hangtalanul nevet Vak Janin.

A kegyetlen tervszerűség ekkor született meg bennem. Tenni kell valamit! Láttam, hogy akiben szövetségest kerestem: a kis fiam, nem érti a dolgokat és együgyűségében ő áll a hadak élére, ellenem. Apunak kenyeret kell keresni. Sok-sok kenyeret, sok évrre. Hogy az éléskamra, a padlás, a pince is tele legyen.

Hogy is mondták a szemorvosok? Két-három év. Most mindig ez járt a fejemben, a határidő.

Közben találkoztam Balázs doktossal. Ennek mosolyogva kiáltottam oda: nem tudsz semmit, felcser! Azt mondta Hermann fődoktor: hogy kutyabajom!

Szinte megkövesedett az arcom, ahogy ránéztem kegyetlenül. és így hazudtam. »Nem tudsz semmit. Balázs doktor!« Kicsit szíven ütötte a hang, levegő után kapkodott. Szinte megsajnáltam. Dehát nem lehet ezt a dolgot másképpen elintézni. Csak ilyen egyenes nagy hazugsággal. Hogy még a levélírástól, a kérdezősködéstől is elmenjen a kedve. Felujítani egy blamázt? Van kényelmesebb álláspont is. Az ember mosolyog, csóválja a fejét. Igazad van, számár vagyok — ismerte be röstelkedve Balázs doktor. A barát szíve győzött az orvos hiúságán.

— Gyerünk egy sörre paitás! — S Balázs doktor mosolyogva karon fogott.

Nem is volt vele többé bajom. Annál inkább sajátmagammai. Ezer és ezer lehetőséget kutattam: sok kenyeret keresni és megtölteni a házat pincétől a padlásig! Mert azzal már tisztában voltam, azzal már leszámoltam, hogy a vakságot nem várom be. Nem! Meghalok, még mielőtt rámtörne...

Akkor jött Greisinger és a legjobb, legegyszerűbb megoldást kínálta. Egyszerre világos lett előttem az út.

Ugy volt, hogy söröztünk Ringlernél. Ott ültem sógorommal, meg Szladekkal, a telekkönyvtől. Beszélgettünk. Egyszer csak látom, hogy bejön egy ember, a söntésből. Olyan szomorú, lófejű ember volt. Ezt a fejet én már láttam valahol. Jobban megnéztem és nagyot löktem a sógorom karján.

— Te nézz csak oda. Nem Greisinger az?

Sógorom odapillantott. — Alighanem — mondta fogai között szűrve. Nem volt egyenes a válasz. Mindig ilyen körmönfontan mondta az igent is. Megint megnéztem a sovány embert, s intettem neki.

— Greisinger Marci! Hé, te vagy az?

Felénk jött és nevetett. Elöl hiányzott a foga. Ő az! Kezét nyújtotta: Szervuszatok, hát megismertetek? — Ugy mondta, mint a színész, aki büszke maszkjára. Kicsit fáradt volt a nevetése. Sörre invitáltak. Leült.

Kérdősködött, mi is. Emlékszem tisztult napom volt. Valahogy elfelejtettem a rámszakadt nagy nyomoruságot és mindent — kezdtem megszokni.

Greisinger elmondta, hogy ő most biztosító.

— Na ennél jobbat is tudok, — mondja Szladek és huzott egyet a kancsóból.

— Életbiztosítással is foglalkozik? — Ezt sógorom kérdezte. Greisinger szabadkozott. Kért, hogy ne beszéljünk üzletről. Nem azért ült a régi pajtások közé.

Ebben a pillanatban döntöttem. Hirtelen megvilágosodott előttem, hogy mit kell tennem. Ugy van, hogy az ember ül a sötét szobában. Azután egyszerre kinyílik az ajtó és beszűrődik a fény.

Meg kell tenni, igen!

— Hát majd segítünk rajtad, — mondom könnyedén. — Ne menj el innen bolt nélkül.

Érzem, hogy egy láb nyulik felém az asztal alatt. Ez csak a sógoromé lehet. Persze beavatkozik a család nevében. Zsugori, számítófajta — gondolom gyűlölettel. (Ugyan ki volt kettőnk közül számítőbb ebben a pillanatban?) Azt hiszi, valami nagylelkűségi roham ez nálam.

Meg kellene csókolni ezt a Greisingert, hogy ilyen elhatározást csiholt ki belőlem. Visszahuztam lábamat a szék mellé, hogy sógorom talpa ne érje. A tekintetét meg kerültem. De közben folyton járt a szájam. Segíteni kell a barátomon. Igen! S most már óvatosabban a család szót is beleszöttem a beszédbe. Annak is biztosítani kell a jövőjét. Az ember sohasem tudhatja: mi lesz vele. Nem ugy van?

Ennél a szónál már szembe néztem a sógorommal. Jó mélyen néztem a szemébe. (Mennyi számítás!) Még ő is megzavarodott és pislogni kezdett. Aztán vállat vont és szájához emelte a sörös kancsót.

A biztosítás megszületett. De a családi békémnek is vége volt egyszerre. Fájdalmas nehéz viharok zailottak le körülöttem. Végül mégis én győztem. Senki sem sejtette, miért lettem olyan makacs. Feleségem csak azt látta, hogy a kis mellékes, amit a földje hozott, most már Greisinger zsebébe vándorol. Nem vehetett cipőt-ruhát a gyerekeknek, magának s nekem. Hiába volt mamutintézmény a biztosító, hiába hoztam neki a legszebb prospektusokat, pompás palotásorokkal, melyek fölött fontban, lirában csillagászati számjegyek diszelegtek, az ő szemében mégis csak Greisinger, a megbízhatatlan

Greisinger zsebébe vándoroltak minden negyedkor a pénzek. És Greisinger mit adott érte? Színes papirlapot.

... futottak a hónapok és egyre sűrűbben nyilalt szemembe a fájás. A fekete pont is egyre nőtt. Most már előlről is támadott. Pontosan úgy, ahogy a leggorombább doktor megíósolta. Megvolt a biztosítás. De amint számolgattam, rájöttem, hogy kevés. Néztem a fiamat, hogy nő szemlátomást. Ennek nagyon sok kell majd!

És megint utrakeltem. A fővárosba mentem. Nem kellett többé Greisinger. Ő már kihuzott lutri volt számomra — még majd gyantit is valamit! Magam állítottam be a nagy palotába, egy másik biztosítóhoz. Furcsán néztek rám, hogy annyi hévvel magvarázok. — Fásult emberek voltak. — Az igazgató egy percig talán arra gondolt, hogy feláll a székéből és átengedi a helyét. Hiszen én jobban bízom a dolgában, mint ő maga. Majdnem baj is lett belőle. De megcsináltam a második biztosítást is.

Vitték aztán a pénzt a kis cédulák minden évnegyedben. De erről a másik bünömről nem volt szabad tudni az asszonynak. Mert ebből nagy baj keletkezett volna.

Kezdünk anyagi gondokkal küzdeni. Nem volt soha pénzem. Fizetésre szoritottak. Az örökös rettegésben megszületett a harmadik biztosítás.

Ahogy lelkileg lejjebb és lejjebb csusztam, mind nagyobb eréllyel vetettem magam a harcba. De a fáradtságot már fel se vettem. Azokat a fekete pontokat sem a szemem előtt.

Mikor már nem volt pénzem, eladtam kis szőlőmet, apai jusomat. Pár kapa volt a város alatt. Aztán bevittem a lutriba az összeget, hogy főnyereményt adjanak érte! Az ára? Az ára nem is a pénz, hanem az én életem...

Suttymban intéztem a dolgokat. Azt mondtam a parasztnak, hogy csak az irodában tárgyalok. De mégis hozzánk talált. Megkérdezett valakit, merre is vagyok. Az meg odairányította. Beszélt az asszonnyal. Mindjárt azzal kezdte:

— A szőlő miatt jöttem.

— Melyik szőlő miatt?

— Hát a Krizmaniccsal határos szőlő miatt...

Ujra égett és lángolt a házunk tája. Ez már nagyon fájó csata volt. Minek nekem a sok pénz, mire kell?

— Mire kell, mondd mire?

A feleségem már tudta. A szeretőmnek kell. Azt is tudta, ki a szeretőm. Mindent tudott félelmetes pontossággal. Csak az igazat nem.

Az utolsó törzsurások között szerepelt a fiam is. Rámusztoták. Reggel odajött az ágyamba és rámnézett szigoruan.

— Rossz apa vagy, nem szeretlek.

De már kevesebb határozottsággal, mintahogy kezdte. Mert ránéztem.

— Csak egy kicsit szeretlek apa — mondotta sugva. És ami-

kor látta, hogy még mindig szomorú vagyok, odacsuszott hozzám és a fülemből lehelte: Csak egy kicsit nagyon.

Már akkor olyan voltam, mint egy kiégett szívű fantasztá. Már akkor semmim sem fájt. A szemem sem fájt. A fekete pont sem. Pedig az most már nem akart többé eltávozni. Csak ültem és bámultam magam elé, mint valami eszelős, szívemben, agyamban a nagy titkokkal. Ezt a titkot nem tudja, és nem is értené ugysem senki. Boldogan lapozgattam a kötvényeim között, mint az uzsorás, ha kincseit, aranyait csillogtatja és pengeti. Ezek az én aranyaim, ebből lesz kenyér a fiannak, örök időkre.

*

Letelt a második esztendő. Fél év múlva pedig, tegnap, szerdán reggel megöltem magam.

Kicsit fájt, de aztán — semmit sem éreztem. Csak minden nagyranőtt körülöttem, minden világos lett előttem. Átláttam a falakon is. Amikor meghaltam, csak az döbrentett meg, hogy még mindig látok. A csukott szemhéjmon át, amelyet utolsó pillanatban szorított le egy pénzdarabbal valami szomszédasszony.

Most itt fekszem, megérzek és megértek mindent, csak nem tudok mozdulni. Hát ez mindig így lesz, hát a halottak tovább élnek? Rémuált és ájuált lélekkel birkóztam ezekkel a szörnyü lehelősegekkel. És tisztán éreztem a ravatalt, a gyertyaillatot.

Itt fekszem és halott vagyok. Döbrent erővel zug bennem a felismerés. Suttognak a sarokban, a család, az ismerősök. Látom a sógoromat, ahogy a homlokára mutogat. Kár hogy nem mehetek közelebbre, mert akkor azt is hallhatnám, hogyan magyarázza: bolond volt szegény. Ó már látta a Greisinger-esetében is...

Itt fekszem és halott vagyok. Nemsokára eltemetnek és a föld alá kerülök. Mi lesz, Uristen, mi lesz velem? Talán a végzet megkönyörül rajtam, és igazán is meghalok. Várni, feküdni, döbrent órákon, feküdni a virrasztás nehéz éjszakáján, a ravatalon — és tudni mindent, érezni mindent... micsoda szörnyőség.

Akkor történt, hogy fiam beszökött a ravatalhoz.

A kicsi ember, a csetlő-botló emberke... Valami zavar lehetett odakünn, vagy elálmosodtak, és senki sem gondolt rá. Bejött a szobába, az ajtónál tünődve megállt. Azután előrejött pár lépéssel. Megállt a koporsónál, felnézett s összekulcsolta kezét.

— Nagyanya mondta, hogy így kell — Fontosnak tartotta, hogy közölje velem. — Mosolyogni szeretnék, de nem tudok, mert ráfagyott a bőr az arcomra. Nem lehet felülnöm sem, hogy intsek neki: erre-erre kisfiam...

De a csöpp emberke székét kerit, felmászik és nézi arcomat. Ugy néz, mint valami idegen istenséget, rémuálléttal és szeretettel. Látom, hogy mondana valamit. Csak nagysokára sugia:

— Halló apa, halló!

Valaki mondhatta neki, hogy messzire mentem, aki pedig messzire ment, azt hallóval idézik. Mint a telefonban. Kicsit remeg a hangja, egészen közel hajol hozzám.

— Apuka, kelj fel, de igazánból.

És hozzáér keze az arcomhoz, mely hideg. S ahogy a jeges hidegségem a testébe áramlik, megérti, hogy ez itt már nem az ő apja. Mert az ő apjának meleg bőre van. Mert az ő apja egy ilyen érintésre már régen, régen felült volna fekhelyén...

Kicsi arca egyszerre összeomlik a rémülettől. Hirtelen megnő és öregebb lesz, öregebb sok-sok esztendővel. Mindent megért: nem, ez már nem játék. Itt valami végzetesen komoly dolog történt az ő apjával... És fut, szalad, rohan ki a szobából, mintha üldöznék. Nem sir, csak liheg, mintha a végzet üldöznék ostorral a kezében és sebeket hasítana hátába.

*

Aztán sokára, nagysokára hajnalodni kezdett. És hallottam a szörnyű ítéletet: *megölted magad s most örökké élned kell — hol-tan is.*

Markovich Mihály.

MAGYAR ÍRÓ AMERIKAI NAPLÓJÁBÓL

Fannie Hurst regénye megjelent magyarul. Az egyik pesti lap kritikusa szerint az amerikai regényíró klasszikus jelentőségű. Jaj! Lelkem, idegem, kulturám, ama bizonyos hűségem, amelyet még mindig európai multam iránt érzek, felszisszent! Mintha Erdős Renéerről egy amerikai kritikus azt írná, hogy »klasszikus« értékű. Ha ez »kritika«, akkor találjunk ki új szót a »bírálat«-ra. Ez az irodalmi ostobaság szörnyüése!

*

»Thomas Mann, the contemporary humanist« címmel előadást tartottam. A meghívón ezt a szöveget olvastam: »Thomas Mann, the contemporary humorist.« Szóval humorista s nem humanista. A club titkárja akaratlanul is véleményt mondott erről a korról: aki humanista, az (esetleg tudtán kívül) humorista.

*

Esős időben sárba esett a Goncourt fivérek naplója, amelynek egyik kötetét lazán kezemben tartottam. Épp az az oldal piszkolódott be, amelyben Murget rettentő betegségéről esik szó, a »La Bohème« írójának »isten büntetéséről«.

»Az életet nem szabad tulságosan komolyan venni« mondta egy bíró jelenlétemben. Aznap három embert küldött börtönbe, s társaságomban bécsi szeletet evett s rajnai bort ivott.

*

Heinet heten kísérték el a temetőbe, Mozartot, Poet még kevesebben, ellenben egy chicagói gangszter vagy hollywoodi mozi-színész utolsó útján tizezren dramatizálják a halál csendjét. Van igazságszolgáltatás! A meg nem értők nem tudják megsérteni a teremtő szellemet halálában sem.

*

Amerikai ujsághír. »Egy zseniális üzletember öngyilkossága«. A tényállás az, hogy a »zseniális« üzletember szegény halandók hiszékenységgel élt vissza.

*

Szerénység; az ismert költő, aki Isten előtt letérdel, de ön-maga előtt is.

*

Hol is olvastam ezt a megjegyzést? Flaubert állapította meg Marquis de Saderől, hogy műveiben állatokkal s fákkal nem találkozunk. Talán Goncourték naplójában, talán másutt. Mindegy. De arra emlékszem, hogy ezt a megjegyzést először kamaszko-romban, nagybátyám udvarában olvastam, egy szederfa alatt, a szederfára rászállt a nap, esedező szívem bibor fényben élt, s hol vagy holnap, kérdeztem, hol vagy holnap, te csodás, te rend-kivüli, s olyan fákat akartam, amelyek az egekig nőnek. Marquis de Sade nem látta meg az állatokat, nem látta meg a fákat, nem látta meg a természetességet, s én az álommal elhitettem a vég-telen lehetőséget... Micsoda perverz emlék! Micsoda lihegő rajza a multnak! S milyen sajtáságos, hogy a mai való ilyen mó-don ébresztgesse az eltűntet, a soha vissza nem térőt!

*

J. B. Priestly angol regényíró a negyedik dimenzióról, az idő problémájáról, metafizikai kérdésekről tartott előadást. Külsejében olyan ez az író, mint egy angol kishivatalnok, aki jóllakott. Lel-kében: gyilkosa a halálnak, a mulandóságnak, hogy művei is élet-ben maradjanak.

*

Duhamel nagyszerűen megrajzolt regényhőse Salavin szerint a félelem hivatás. Mintha lélektani ellentmondást látnék ebben a vallomásban! A félelem lehet annyira bátor, hogy a maga célját beismerje?

*

A mozi inkább, mint bármely más élmény, meggyőzött arról, hogy az emberiség számára nincs intellektuális megváltás s hogy az együgyűség nem éppen a lelki szegénység szeplőtlenége.

Egy csődbement üzletember leugrott a tizenhetedik emeletről. Szatócsismerőse így ítélte el »becsvágyát«: »Neki a tizenhetedik emelet kellett. Mintha nem ugorhatott volna le a hetedik emeletről.«

*

Politikus és ügyvédek társaságában ebédeltem. Az egyik ügyvéd (olasz származású) gangszterek védője. Sajat közlése szerint 1929-ben Chicagóból ötezer dolláros checket küldtek neki, mert egy csomó gangszternek alkalmat adott arra, hogy a városból eltűnjék. Az esetet olyan »tárgyilagossággal« mondta el, mintha az ügynek semmi köze sem volna a tisztességtelenséghez. Valaki jellegzetes amerikai cinizmussal megjegyezte: »Alighanem jobban ismerted a bírót, mint a törvényt.« Az ügyvéd mosolygott. Csak anyagilag tud megsértődni, egyébként »good fellow.«

*

Abbé Bremond így jellemzett egy író: rosszul ír, de minden megerőltetés nélkül.

*

J. Middleton Murry »The Problem of Style« című tanulmányában a többi között a dekadencia kérdésével is foglalkozik. Szerinte az irodalmi kritikus szempontjából az a korszak dekadens, amely átmenetet jelent egy értékelméletből egy másik értékelméletbe. Valóban ez a dekadens korszak? Talán a veszőfélen lévő értékelmélet szempontjából, de semmiesetre sem a kialakuló értékkel való viszonylatban. Milyen nehéz feladat a fogalmak tisztázása még azoknak az esetében is, akik tekintélyüket annak köszönhetik, hogy mernek vagy akarnak fogalmakat tisztázni. Enyhítő körülmény, hogy az angol kritikus maga kétségbe vonja ennek a meghatározásnak dogmatikus csalhatatlanságát, s inkább arra hivatkozik, hogy mások élnek ezzel a definícióval.

*

Ismerek egy jómodú nőt, aki naponként tizennyolc órát tölt az ágyban, hetenként öt könyvet olvas, de pihenni nem tud, s az irodalomhoz semmi köze.

*

Mennél inkább figyelem az embereket, annál inkább bóknak érzem, hogy az írók megfigyelik őket.

*

Megfeneklett élet-e azé az emberé, aki a bánatból sohasem tud kilépni? Az, ha nem fejezheti ki magát. Ám a költő esetében mégis beteljesült élet. A budapesti »Irodalomtörténet« c. folyóiratban Kozocsa Sándor Juhász Gyuláról írt megemlékezésében hivatkozik egy magánlevélre, amelyből kiemelte a következő mondatot: »A bölcs, akivé lassan válik az ember, a szenvedésből

is aranyat csinál.« Juhász Gyulát fiatal koromban igen közel éreztem magamhoz; egyik könyvem előszavát ő írta, még pedig akkor, amikor neki magának nem fájt, mert nem fájhatott, hogy nem értik meg, hogy zsongó bánatát félreértették vagy mellőzték. Közben amerikai életem ellenére, többször találkoztam vele Szegeden. Élete vád a formátlansággal szemben; költészete diadal a formátlanságon. S mert az, tehát szomorúságában, keservében, megvertségében sem »megfeneklett élet.« Ember, ha megtagadod a művészet győzelmét, kegyetlenebbül öled meg a költőt, mintha hivatásos hóhér volnál.

*

Aki Shakespeare-t lekicsinyli, az nem érti meg az emberi gonoszsgot, amelynek az angol lángelme kivételes ábrázolója volt, s nem érti meg a jelentőségét annak, hogy a művészi kifejezés főlénye mennyivel megrázóbb a gonoszsg kifejezésének felelőtlen-ségénél. Amikor az »Anthony and Cleopatra«-ban, Cleopatra haláljelenetében, azt olvassuk, hogy az istenek Cézárt szerencsével áldják meg, csakis azért, hogy ilymód igazolják későbbi haragju-kat, akkor s hasonló pszichológiai mélységű jelenetekben érezzük Shakespeare alkotó nagyságát. Ugyan miért s mennyiben? Mert látszólagos torzító megfigyeléseiben és jelenítéseiben sokkal több a meggyőző valóság, mint a romantikus szenvedélytől men-tes, pusztán fotográfikusan tárgyilagos ábrázolásban. Tolsztojnak nem akkor volt igaza, amikor Shakespeare »erkölcstelenségét« támadta, hanem amikor önmagát fejezte ki. Támadásával lekicsi-nyelte önmagát; művészi alkotásaival elfeledtette a lekicsinylést.

*

Hóviharban fekete foltot láttam a mező közepén. Ember volt? Halott? Madárijesztő? Ma sem tudom. Körülbelül ennyire ismer-jük az élet lényegét.

(Cleveland, Ohio.)

Reményi József.

J Ö T T M E N T

Csicocsevó messze a világtól, még a legközelebbi vasutállomástól is harminc, hajózható folyótól hatvan kilométerre fekszik. Innen még a legközelebbi faluba is öt órajárásnyi az ut. Öt órai járás, mert az év legnagyobb részében a nagy sár miatt csak gyaloguton lehet közlekedni, ha ugyan közlekedésre alkalmas utnak nevezhető a sarat felváltó homoktenger, melybe belefut a szekérek és előlmosítja a gyalogjáró lábát.

Tünetényszerű, hogy ebben a sivatagban falu támadt, pedig Csicocsevó négyszáz éve áll, mai temploma is kétszáz esztendő. Nagy, fekete épület, tornya nincs, nyolcvan esztendeje annak, hogy leégett. Egyedül ez a leégett torony indítja néha mozgalomra a falu társadalmát. Tíz-husz esztendő óta időközökben bált vagy közvacsorát rendeznek, hogy a mulatságok jövedelméből tornyot építsenek, harangot öntessenek. De ezek a mozgalmak hamar elbágyadnak, kimulnak, csak emléküik hervad a községháza pénztárkönyvében. Bizony nagyon is *ethervadt* az 1870. évi 8 osztrák értékű forint 22 krajcáros és az 1901. évi 5 korona 67 filléres *»Torony és harang alap«*... Ebből a két számadásból is megállapítható, hogy Csicocsevón harangláb alól hív a harangszó templomba, ebédre, temetésre vagy más szép és jeles alkalomra.

Csicocsevó még messzebb van a világtól, mint az eddig szóló írás mutatja, mert ide csak minden negyed nap hoznak postát és az érkező levelek is nagyjából hivatalos irások. Rádió sincs a faluban, minek leginkább az az oka, hogy ide ügynök se jár. Már pedig az a terület, amely szűz az ügynöki lábnyomtól, az a világ végén is túl van. Újságot is csak a jegyző és az orvos járat, ők is csak a vasárnap számat. A falu két szatócsboltjában a csokoládé félesztendőkön szárad, dohosodik. Ebből a faluból nem utazik el senki, idegen ide nem érkezik... Néha a levegőben átröpül egy kelepelő gépmadár... a nép eleinte álmélkodva a magasba bámult, később megszokta, mint a ló az autót.

Magyarok laknak itt. Az utolsó összeírás szerint a falu 1682 lelket számlált.

A népet vezető osztály a jegyző, az irnokok, a végrehajtó, az orvos, a kántor, a tanító, a két boltos és a jobb iparosok. Ezek társadalmi életüket a falu kocsmájának belső szobájában este hat-tól-nyolcig kártyázva és spricerezve élik...

Ebbe az Isten háta megetti faluba a mult ősön egy idegen érkezett. Megjelent a községházán és bejelentette, hogy le akar itt telepedni. Bemutatta irásait, melyek szerint S... városban lakott eddig, állampolgársága rendben van, katonakötelezettségének eleget tett, erkölcsi bizonyítványa a legfrisebb keletű. A letelepedési engedélyt meg kellett neki adni, bár azt, hogy egy idegen tolakodott közéjük, a falu vezetői idegenkedéssel fogadták. Ényhitő körülménynek vették, hogy a jöttment nem benn a faluban, hanem a határban telepedett ie. Vásárolt egy hold földet, azon meleg-házat — benne egy lakószobát épített. Gyümölcsfákat ültetett, szőlőt telepitett. Télen a melegházban virághagymákat teleltetve, földet kevergetve, magokat osztályozva készült a tavaszra és amikor melegre derült az idő, naphosszat a virág és veteményágyak közt térdelve gyomlálgatott.

Beolvadt a parasztok közé, akik ezt, ha furcsálkodva is, tudomásul vették, köszöntek is neki és ez több mindennél.

Az urak ellenséges hangulata is lecsillapodott volna és csak mosolyogtak volna ezen a pantallóban járó fura emberen, ha félreáll és szerényen viselkedik. De nem állt félre. Alig hogy letelepedett, már az első hetekben megjelent a kocsmá belső szobájában, még pedig naponta és éppen azokban az órákban, amelyekben az urak jöttek össze. Egy darab kenyeret rendelt, azt megsózta-paprikázta és kétszer három deci bort rendelt hozzá. Ő is esti nyolcig ült a kocsmában, de a társaságtól távol és függetlenül és soha, a legkisebb jellel se mutatta, hogy kedve lenne az ismerkedésre.

Az uraknak sehogyse tetszett a köpcös, szakállas, nyugodt mosolyu emberke. Hamarosan megállapították róla, hogy hasonlít a tők-alsóhoz. Igaz. Jött-ment és a tőkalsó közt csak az a különbség, hogy a tők-alsó arca mélabus, viszont a Jött-ment tekintén mindig derű ült. Néha kuncogott is, ezért többen eszelősnek tartottak. Ezt a csufolkodó hitet egy este az orvos diagnoszá emelte. Nem a rendelőjében, hanem itt, a kocsmában, igen kínos körülmények között.

Ami hónapok óta a levegőben lógott, bekövetkezett: a falu intelligenciája megütközött Jöttmenttel.

A kínos ügy keletkezése, izgalmas részleteinek feltárása előtt meg kell ismerkedni doktor Katona Jánossal, a falu orvosával.

Csicsocevői benszülött, a község egykori jegyzőjének fia. Hatvan esztendő, szép szál ember. Se egy ránc az arcán, se egy ősz hajszál mélyfekete hajában, bajuszában. Harmincöt esztendeje orvoskodik itt s mivelhogy pap nincsen, lelkiapja is a falunak. Ezt a hivatást nagyon is rábízta a messze-szomszéd falu plébánosa, mert nagyhirű esemény, ha eljön csicsocevői hivei közé misét szolgáltatni. A plébános ur nyugodt lelkiismerettel maradhat otthon, mert az az orvos, aki harmincöt évet tud eltölteni ebben a faluban, az remetesorsot vállalt, az ilyen lélek napról-napra csak nemesedhetik és torony hiányában az ő szép embersége magaslik a falu fölé. Minden nagy erénye mellett eltörpül az a gyarlósága,

hogy magát tartja a falu — talán a világ — legjobb alsós-játékosának. Ha egy biztosra vett játszmat elveszit, ebben a földöntuli gonosz hatalmak praktikáját látja. Ilyenkor mély bariton hangján zsörtölődik, ha pedig a vesztségéért partnerét tartja ludasnak — jaj neki!... Amilyen türelmes, odaadó betegeihez, a bajba jutott emberhez, olyan türelmetlen este hattól-nyolcig partnereivel szemben.

Egy este, éppen úgy, mint máskor, együtt volt az egész társaság. Jöttment a kártyázóktól távol, a sarokban üldögélt. A doktor a kántorral és a jegyzővel alsózott. Ma, ugylátszik, a földöntuli rossz hatalmak megint kibiceltek a doktornak, mert rosszul járt neki a kártya.

— Végre egy rendes kiosztás! — derül fel az arca. — Felveszem pirosra!

— Kontra! — harsogja a kántor.

— Rekontra!! — zugja vissza a doktor.

Izgalmas percek... A másik két asztal kibicei is a doktor köré gyűlnek... Fél percig tart az itközöt: a doktor elveszti a rekontrát.

Kinos csend... A szomszéd asztalnál is megáll a játék. Vihar előtti fülledtség... A doktor partnerei szemébe néz, aztán a kibiceken hordozza végig sulyos tekintetét... Ebbe a viharelőtti csendbe belekuncogott Jöttment és örökké mosolygó arcával éppen az az asztal felé nézett, ahol dr. Katona János döntő csatát vesztett.

A doktor szemben ült a kuncogóval. Fürmedő tekintettel utasította rendre. De Jöttment csak mosolygott tovább, sőt... megint kuncogott. A doktor felugrott és hegyes tekintettel szurt bele a mosolygó arcba. Játékosok és kibicék körülfogták, kabátját rángatták, csittitgatták: »Mire való ez?« »Ne kezdjél ki vele!...« »Doktor bácsi, láthatja, hogy bolond...« Minderősebb gyűrűbe fogták... az ellenségnek időt akartak adni, hogy a kihívott veszedelem elől elmeneküljön...

Jöttment azonban nem ijedt meg. Nyugodtan ült asztalánál és a doktor vészjósló tekintetére változatlanul mosolyogva nézett vissza, sőt... felemelte poharát és ivás közben is mosolygott.

A doktor ezt már elviselhetetlen, szemtelen kihívásnak tekintette, de társasága is, mert a gyűrűből minden akadály nélkül tört ki és Jöttment asztalához lépett.

— Maga eszelős! — kiáltott rá.

Jöttment felkelt. Mosolyába zavar vegyült, de nyugodt maradt. Csendesesen válaszolt a támadásra:

— Sajnálom, uram, de nem értem, mi baja van velem?

— Most is főkéletlenül viselkedik... Magát mindenki eszelősnek tartja, de kénytelen vagyok megállapítani én is — az orvos...

— Legyen szabad remélnem, doktor ur, hogy ez az első rossz diagnózisa... Nem vagyok eszelős, hacsak... nem ártott meg ne-

kem, hogy egy idő óta magánosan élek... Nem tudom, uram, mért támad rám sértegető haragjával? Ha tudtomon kívül itt bárkit is megsértettem volna... tisztelettel bocsánatot kérek... Szabad tudnom, mi hibát, illetlenséget vagy sértést követtem el?

A szelid, keilemeshangu beszédet a társaság újabb csufolkodásnak vette és ezt a véleményét ellenséges morgással ki is nyilvánította. Hogy nem akadt ember közülök, aki a barátjukon elkövetett sértésért a maga személyében is elégtételt vegyen, ez csak azért volt lehetséges, mert mindenki tudta, hogy Jöttment a doktorban emberére talált. De ezegyszer megdöbbenve tévedtek, mert a doktor nem vágta pofon a heccelődő emberkét, hanem, ha izgatottan is, válaszolt a szemtelen kérdésre:

— Azt kérdi, hogy követett-e el sértést és ki ellen?... Én vagyok a sértett és még külön a társaságom is... Hónapok óta tőrjök illetlen viselkedését és ma mindent betetőzött. Beül minden este ide és mosolyog, mulat rajtunk, nem restel kuncogni is... Türtük... Békés, falusi emberek vagyunk... Türtük!... Többen mondták, hogy eszelős. Védtem magát: »Ez az ember ártalmatlan, hagyjátok...« De ma este?... Kérem, ha maga nem eszelős, magyarázza meg, mért kuncogott éppen abban a pillanatban, amikor elvesztettem a rekontrát?... és amikor tekintetemmel rendreutasítottam, mért nevetett tovább is a szemembe?... és később, amikor lefogtak engem, nehogy magára rohaniak — mért emelte felém koccintóan poharát?... Feleljen!

— Uram, mindazt, amit állít, el kell hinnem, hogy megtörtént, de én nem tudok róla — felelt Jöttment olyan nagyon kedves hangon, hogy ha nem felzaklatott kedélyű emberek hallgatják, meg is bocsátanak neki. De szó se lehetett bocsánatról. Éles sértésekkel válaszoltak a védekezésre: »Letagadja!...« »Gyáva!...« »Pimasz!...«

Jöttment könnyörgve rakta össze két kezét... A huncut végrehajtó az egyik kártya-csomagból kikereste a tőkalsót.

— Nézzétek, most éppen ilyen! Szomorú is és össze is teszi két tenyerét...

Összebujták a kártyalap felett és piszkálón hasonlították össze a »másolattal«. Már nem élt senkiben harag, sértődöttség. Ezeknél az érzéseknél súlyosabb: a megvetés sötétedett a szívekben.

Ott állt előttük a megelevenedett Tök Alsó: összetett kézzel, bocsánatkérően — mintha bankot ütő játékos *cviklinek* húzta volna le... Szemben a számonkérő orvos állt és várta, érdekelte, mit akar mondani ez a furcsa ember. Intett társaságának és szólt is: »hallgassatok!«...

Tök Alsó szeliden meghajolt — ez köszönet volt meghallgatásáért, könnyörgőre tartott kezét lebocsátotta és szólt:

— Nincs mit letagadnom, uraim... Lehet, gyáva vagyok, hiszen menekülő vagyok... Ide, a falujukba menekültem. Azt hiszem, meg is menekültem... Míg ez az óra el nem jött, nagyon jó

volt itt. Megtaláltam, amit kerestem: nyugalmaimat. Nagyon sokáig keresgéltem, míg ezt a mindentől és mindenkitől elhagyott zugot megtaláltam... Doktor ur!... bocsánat... nem tudtam, hogy a rekontrát elvesztette... Azt se tudtam, hogy abban a súlyos pillanatban mosolyogtam és kuncogtam is. Arról se tudtam, hogy vihart támasztottam, az ellenem készülő támadást se vettem észre. Engedje meg, doktor ur, hogy megmondjam a valóságot... Doktor ur... Uraim... ebben a kocsmában mi egymástól külön élünk. Önök kártyáznak én meg ülök a borom mellett... és ha érdeklő az urakat, mint más esteken, most is csak magammal foglalkoztam, kellemes dolgaimra emlékeztem... Ifjúságomra, elmúlt boldogságomra... egy csókra... egy ölelésre. Szeretem a bort... leszalad a szívemre és nem rikatja meg. Nagyon édes a támadása... Hitet önt belém. Feleltem. Megmutatja régi szép világomat és a maít is derével öntözi... Doktor ur, ilyen szép boldog esti óráimban — ne vessen meg érte — az ön rekontráját nem vettem észre... Ha mosolyogtam, ha kuncogtam, bizonyos, valamiben örömöm tellett, okom volt rá, hiszen elmúlt életem édes részleteiből torkoskodtam... Bocsánat... még be se mutatkoztam. Nevem: Ósz Mátyás...

— Örülök... Doktor Katona János... — és kezet szorított Ósz Mátyással...

A huncut végrehajtó lopva visszacsuszította a kártya-pakli közé a tőkalsót...

A doktor most barátai felé fordult:

— Láttátok, Ósz Mátyás ur magyarázatát elfogadtam. Remélem, ti is befejezettnek tekintitek az ügyet. Hiszem, mindnyájunk nevében teszem meg azt a kijelentést, hogy csak a félreértések egész sorozata kényszerített engem és titeket is sértő kifakadásokra... Mindnyájunk nevében megkérem Ósz Mátyás urat, hogy támadó viselkedésűnket tekintse meg nem történtnek.

Mindenki helyeselt csak a vőniedt, művelt asztalos, bece nevén Sekszpir-bácsi tiltakozott. A görnyedt, butorfesték-pecsétes ruházatu ember az est hősvé emelkedő Ósz Mátyás elé lépett és remegő kezével asztalra támaszkodva így szónokolt:

— Uram, uram!... én csak egyszerű asztalos vagyok, de már a nyolcvanadik esztendőmet tipegem, így hát a »lenni vagy nem lenni« kérdést is elintézttem tipegemben. Hamarosan elővendő elmulásomra hivatkozom, amikor embertársi szeretettel felszólalok és arra igyekszem, hogy az elintézettnék látszó incidens valóban a feledés homályában tűnjön el... Uram, uram!... jól figyeltem elhangzott szavaira, melyek költőre vallanak. Az ön beszéde csupa líra, de hiányzik belőle a tárgyilagosság... Ön, amikor a felsorolt vádakra felelve igazolta magát, valóban — remélem, akaratiánul — újabb sértéseket követett el. Nehezen megy már nálam az öt perc előtt hallottak pontos ismétlése, de ha kívánja — persze más alkalommal — szívesen idézek Lear királyból, III. Richardból, el-

mondok akár tíz Reviczky verset... de az ön szintén megvesztegelő szavainak csak a tartalmát mondhatom el...

— Rövidebben!... — szólt közbe türelmetlenül a kántor, mert szeretne már áldomást inni a nagy kibékülésre. (A kocsmáros már rakja is a közköltiségre rendelt borokat az asztalokra).

Sekszpir bácsi rosszálló pillantást vetett a kántorra, de az asztalokra kerülő bor se kerülte el figyelmét, igyekezett hát szónoklatát befejezni.

— ...Hallják meg urak és Ósz Mátyás uram is jól figyeljen... Ön azt mondta, hogy minden este és ma is magában érzi a világot, de mi az ön világában nem vagyunk benne, bennünket nem vesz észre. Felénk néz, felénk nevet, felénk kuncog, de mindez nem nekünk szól... hiszen észre se vesz minket... Ez azt jelenti, hogy társaságunkat levegőnek nézi. Remélem, hogy szavai nem voltak gondolatainak, érzelmeinek hű kifejezői és így nem kell élnem Lear király Kentjének szavaival: *Huzz kardot bitang, mert habár éjszaka is van, de a hold süt, holdvilág-mártást csinálók belőled.*

A társaság harsogó kacagásba tört ki, Bocsánatkérően integtek Ósz Mátyás felé. Többen homlokukra tették ujjukat, jelezni akarva, hogy Sekszpir bácsi művelt agyában nincs minden rendben. Sekszpir bácsi is restelkedve csóválta a fejét, talán szégyelte, hogy egy idézet kedvéért így elragadtatta magát, vagy azt restelte, hogy társasága műveletlen... És senki se vette észre, hogy Ósz Mátyás az első szótól kezdve növekedő figyelemmel hallgatta a vén embert. Senki se látta, hogy csillogott a szeme, boldogság terült el arcán, könnycseppek kusztak le szakállába...

A nagy nevetés csak nem akart szünni, ezért éppen úgy, mint az előbb és valóban, ahogy a tők-alsó figurán látható, összetette a kezét. A társaság meglátta és megértette ezt a jelet, tudta, hogy Ósz Mátyás beszélni akart... Még egy-két fegyelmezetlen kuncogás és már mindenki figyelt... De Ósz Mátyás most nem beszélt, csak megragadta Sekszpir bácsi kezét és meghatott szeretettel nézett rá.

— Nem ismer meg engem, Funták bácsi?

Az öregember nemet intett.

— Édes, jó Funták bácsi, nem emlékszik rám?... Én... ahogy megszólalt, nyomban megismertem.

— Nem emlékszem... Nem ismerem, uram.

— Persze... hiszen negyven esztendeje annak, hogy utoljára láttuk egymást... Ocskó!... Ocskó!... Erre a falura emlékszik, ugy-e? Ocskó!

— Ocskó?... Ocskó... Ocskó... Nem emlékszem...

— Hiszen Ocskón együtt éltünk... Én még gyerek voltam. Funták bácsi szeretett engem.

— Ocskó... Ósz Mátyás... Ósz Matyi... Matyi... Matyika... Nem emlékszem...

— Akkor még Herbst volt a nevem.

— Herbst... Herbst... Herbst... Szép név... — révedezett

Sekszpir bácsi. — Nem emlékszem... **Negyven év... Sok az... Az**óta száz faluban is éltem... Itt egy hétig... ott egy hónapig. **Negyven év.** Sok idő az, uram, hátha még előtte másik negyven is van... Nem emlékszem.

— De Funták bácsi!... Ocskón sokáig lakott és mi ketten nagyon sokszor voltunk együtt. Magától kaptam először festéket, ecsetet, tanított a színek keverésére... Maga beszélt nekem először híres emberekről, az asztalosból lett Munkácsyról és Csepreghyről, az íróról, aki szintén asztalos volt... Funták bácsi mesélt nekem a nagy háborukról, várostromokról, Napoleonról, idézett Shakespeareből és szavalt Petőfi, Garay, Czuczor verseket. Mind ezt nekem... vasárnap délutánokon az ocskói szőlők közt andalogva...

— Nem emlékszem...

— Apámra se emlékszik? Jó barátja volt, fiatalok voltak, maguk ketten oly sok tréfát csináltak... Nézzen rám, olyan vagyok, mint az apám, neki is ilyen szakálla volt... Nem emlékszik Herbst Mendelre?... **A Mindenhittű zsidóra** se emlékszik?... Így csufolták apámat... Szerette az éneket és nemcsak a maga templomába, hanem a katolikus, a református és a nazarénus templomba is eljárt és a hívőkkel együtt énekelt... Nem emlékszik?...

— Nem emlékszem... Öreg vagyok... Száz évre... ezer évre is vissza tudok emlékezni... De Ocskóra nem emlékszem.

— Funták bácsi!... muszáj emlékezni. Nem engedem el magát, együtt kell maradnunk, mai életünknek legalább egy óráját a multtal koszoruzva, össze kell olvasztanunk, hogy aztán egymástól elválva magunkban tovább emlékezzünk... Hiszen ma már csak egyetlen szép van a világon: az emlékezés... Funták bácsi! Funták bácsi! gyereünk vissza Ocskóra, hol gyerekkoromat töltöttem el... Maga akkor még fiatal ember volt... Hát elfelejtette az ifjúságát?... Ó!... megvan... Emlékszik-e a szép Szabó Mariskára?... Emlékszik-e a versre, melyet hozzáírt és kottába is szedte. Én még most is tudom, dallamát se felejtettem el... — és énekelve idézte:

*Mariska, Mariska ...
Szívemet hasítja
Éltemet pusztítja
Meghalok utánad
Mariska, Mariska ...*

Sekszpir bácsi megremegett. Már emlékezett... Leroskadt a székre és könnyek közt dűnnyögte: »Mariska... Mariska — Szívemet hasítja...«

Ősz Mátyás felemelte a fejét és a társaság felé nézett... de nem volt itt már senki. A doktor intésére lassan, csendben az imént osontak el... Még a kocsmáros is lábujjhegven járva hordta le az asztalokról az áldomásra rendelt borokat.

Ősz Mátyás egy üveggel visszatartott... Töltött.

— Igyunk, Funták bácsi...

Radó Imre

Szirmai Károly irodalmi szemléje

Kodolányi János regénye: *Boldog Margit* (Athenaeum-kiadás.) — Jankovich Ferenc versei: *Barangolás* (Nyugat-kiadás.) — Dallos Sándor: *Dunántúli legendás könyv* (Nyugat-kiadás.) — Cziráky Imre novellái: *Művelénk.* (Az író kiadása.) — Laták István versei: *A kültelek.* (A költő kiadása.)

Boldog Margit

Kodolányi János regénye — Athenaeum-kiadás

Sötét háttér, komor környezet. Az író a tatárjárás utáni időbe vezet vissza.

Az ország újjáépítése már megkezdődött, de az embertelen pusztítás emlékét még sok bizonyágtévő jel őrzi. Feldult, kormosan meredező romfalvak, kolostorok kapuin zörgető hajléktalanok, nyomorékok, megcsontítottak, eszelősök, félőrültek. A lakosság vallásosabb, kevésbé pártoskodó. A fogadalom is szentebb, kötelezőbb. A nemesi családok sorra adják be a kolostorokba Istennek ajánlott leánygyermeküket. Így kerül előbb a veszprémi, majd a nyulak-szigeti klastromba IV. Béla király leánya, Margit is, akinek életét és cselekedeteit Ráskai Lea, domonkosrendi apáca örökölte meg számunkra.

A történelem szerepe a regény-

ben másodrendű fontosságu. A fogadalom beváltásán túl az események ritkán nyomulnak előre, s avatkoznak bele a kolostorlakók életébe. Inkább a háttérben gomolyognak, akár a tájképek komoran sűrűsödő felhőtömbjei. Környezetkiegészítők, hangulatfestők. A regény alakulása szempontjából mincs is szükség tevékenyebb szereplésükre.

A regényvászon világítása a kolostori életre irányított. Abban is Margitnak, a királyleánynak lélekfejlődésére. A történések szinte kirekesztőleg belső sikra vetettek. Kifelé jobbra egy meggyőződéstől áthatott, tagadó, szembeszálló vagy szelíden elhárító magatartás a megnyilvánulásnak. S ez nem is lehet másként. Hiszen a kolostor megállott, megmerevedett, szinte kezdet és végnélküli életében, melybe csak a testi és lelki enyhülést kereső szerencsétlenek, a rokon látogatók s egy-egy halálhír nyitnak

Szirmai Károly irodalmi szemléje

nagynéha keskeny, habár messzire táruló ajtót, ugyszólván semmi sem történik, mert az engedelmisség egy az önálló cselekvésről való teljes lemondással. Hiába ad külön szint az emberi egyéniség, a szigoruan zárt, egységesített szellemi életközösségi formában — regény — csak belső sikon fejlődhetik, Margitot is rangosztó egyénisége s belső cselekvései emelik ki a félteljesítményig eljutott apácák sorából. Mert őt nem elégti ki a bűnbánat, a vezeklés, az erősfogadás, mely a gyóntatószék térdeplőjén tul már ujra a bűnbeesésnek enged, néki több kell: tökéletesség. Jézus parancsainak valódi betöltése! Tett és nem lát-szat, lélektisztultság és nem fehérre festett lélekkoporsó! De a tökéletesség akarása összehittközésekbe sodorja. Befelé és kifelé — önmagával és környezetével. Kezdeti érzelmei meghazudtolják szavaít és viselkedését, egyidős fogadalmi társnői gunyt üznek törekvéseiből. A képmutatás ellen harcol, s közben ő maga is képmutató, a krisztusi szegénységért és egyenlőségért küzd, s állandóan éreztetik vele királyleány voltát, De mindez nem gáncsolhatja el, sőt még jobban edzi, keményíti, hogy életét Jézus tanítása szerint formálja. A kis Margit nem akar királyleány lenni! A nagyobbakhoz hasonlóan fatányért és önpoharat követel, s új ruháját dacos magamegalázással mocskolja be a konyhán dolgozó parasztyafinak való segítésnél. — A kolostorban nincs királyleány! — ezt mondja apjának is, midőn szemére vetik piszkos, elhanyagolt ruházatát. S hiába feddik apácanevelői, hiába maga a priorissa, amikor engedetlennek mondják, az írást szegezi ellenük. Egyetlen vágya, hiúsága: minél több szenvedést vállalni, s minél jobban megalázkodni. — Margitot a fogadalom iránti engedelmisség tette engedetlenné, — mondja egy helyen az író. S valóban, az apácák közül senki sem tud

nyomába jutni a vézna, beteges, bűjtölésben leromlott, önsanyargatásban és nehéz munkában legyöngült királyleánynak, akit esztendők multával teljesen áthatott az ember-társai iránti szeretet, melyet kezdetben erőszakolni kellett, mert gyűlölettel és irigységgel osztozkodott. A szentírás az utmutatója, s a jézusi mondás: »Aki nem hagyja el érettem atyját, anyját, nem méltó énreám, nem lehet tanítványom.« — kezdetben még szeretett atyjától is eltávolítja. Csak később melegszi szüleihez, mikor az esztendők eresztékén át beszívárog kolostori magányába az élet és megüli, megporhanyosítja a lelkét.

Boldog Margit sorsa a kivételes lelkek sorsa: a meg-nem-értés. Csodálat, szeretet, rajongás — gyűlölet, harag, irigység kavarognak körülötte. Számára is csak a halál ad kiegyenlítést, s támasztja fel az igazi emberi részvétet. Életét talán ebben a mondatban lehetne összefoglalni: *Jézus parancsainak hajthatatlan követelése és következetes teljesítése.*

A regény az árpádházi királyleány emlékéhez méltó építmény. Tornya azt a célt tetözi, melyet a gyermek vágyálma megmutatott, előrevetített: felemeltetést az Isten orszáágába — ujjongó, boldog beteljesülést.

Az anyag megmunkálása tökéletes. Akár az írói teljesítményt nézzük, akár költői kiegecszítést. Nincs egyensúly-bontás, elragadtatótt tullendülés, Minden lefekezett, mértékkel tartott. A szerkesztés arányosságát semmi sem zavarja. De a költészet nemcsak halk kíséruzene vagy kopár falakat beütő, virágo folyondár. Sokszor jóval több ennél: egyenrangú, nélkülözhetetlen szereplőtárs. A tátongó szakadékokat csak ő ivelheti át. Lelke ott tűzesedik a felrémli látomásokban, ott sűrűsödik a tragikussá sötétedő jelenetekben. De főképpen a beleélésben, a legnehezebben az író

mankója. (Újra igazolva, hogy a nagy regényíró egyúttal nagy költő.) Már pedig a mű sorsa a beleélésen fordul meg. Kodolányi, karöltve egyéb kiválóságaival, itt olyan teljesítményt mutat fel, mely lélekelemző művét az utolsó évek legnagyobbjai mellé állítja. Regényének ez a tisztán belső síkon való felépítése teszi, hogy szinte lefoszlik róla az idő kerete, s időtlen magasságokba emelkedik. Ismétlem: Kodolányi műve nem történelmi, hanem csak történelmi háttérű, lélekelemző regény, legszebb legendánk gyönyörű palástjába öltöztetve.

A könyvet az író teremtő crejének soksugarúsága szövi át Hirtelenében nem is tudjuk, melyiket vegyük előbbre. Az építkezés arányosságát és szíldságát, a lélekábrázolás tökéletességét, a jellemrajzok keményvonalúságát, a legenda nyelvezetéhez simuló párbeszédet, a szépségekkel teleszórt, életbelendítő stílust, a megírás szuggesztivitását s a hangulat kitarthatását? ... Mindez oly kevés, sok részletérték és ihlető szépség még mindig nem juthat szóhoz. Ott van pl. a környezetrajz, az időlassu öregedésének művészi érzékeltetése, az utolsó előtti apácaportré-sorozat, a vénségben szinte bántóan kiélesedő vonásokkal, vagy az élete végéről visszatekintő király fájdalmas ráeszmélése az élet hiábavalóságára.

A lélekbuvár is megtalálhatja itt a maga csemegéjét, s a lélektan eszközeivel felmérheti azt a nagy munkát, amit az író végzett anyaga legyűrésében, meghódításában. De a szemlélődő is kedvét lelheti, s mint a homoksvátag vándora, ő is eltűnődhetik a komor életművön, mit szürke napok egyforma tégláiból oly maradandóan rakott össze az idő.

Még egyszer visszalapozok... Csend van. Öreg kódex megsárgult pergamenjei zizegnek, susog-

nak, sisteregnek, mintha csak sirjából éledt, rég-halott, fekete vélomás apácák vonulnának odakünn a sötét folyosókon, szellemléptekkel alig érintve a kikoptartott kőapokat, Kopár cellában ülök, az időrágta falakról víz csepeg, szívárog lefelé, mert odakünn esik, szakadatlanul esik. Köröttem penészes cellabutor, előttem szurág'a, barna asztal, rajta: tövig leégett, otromba gyertya — sápadt lángja riadtan pilleg, fázósan egyre mélyebbre guggol... Csak nézem, mozdulatlanul nézem, azután lassan kinyújtom a kezem, s két ujjammal összecsiptem — eloltom. Egyszerre zugni, morailian kezd köröttem az éjszaka, akárcsak régmúlt századok fekete hullmai vedesnek odakünn a cellafalakat.

*

Jankovich Ferenc versei:

Barangoló — Nyugat-kiadás

Egy-egy új verseskönyv nem olvasmány. Vagyis nem olyanformán, mint egy regény vagy novelláskötet: nem lehet egyszerre kiolvasni. Csak soronként, versenként kóstolgatva, mintahogy a töményviteft, drága italt is kis pohárból isszuk, hogy élvezhessük. Ismerkedés, barátkozás nélkül igazi verskultúra nem fejlődhetik, s a költemények idegenek maradnak, akár az egyszer, futólag látott táj, vidék vagy város.

Jankovich Ferenc versei kettős hatással jelentkeznek. Az első benyomás képe megtevesztő, igazságtalan. Azt emeli ki, ami gvengeség, fogyatékoság, míg a valódi értékeket elnyomja, nem engedí érvényesülni. Első érzésünk az, hogy a haitások itt-ott még zsengek, lágyak, időre, viharra könnyen meghorpadnak. Összebujásukat is kifogásoljuk. A bokor süriijében nem láthatjuk eléggé világosan: melyik az egyik, melyik a másik, Hason-

lóságuk beszél helyettük, s nem egyéniségük. Kétségtelen, hogy az érték itt sem kallódhatik el, de a közösség úgy szebb, ha a színek virágoskertje.

A hangulatok összehajlása melett az emlékezés is zavarólag kísért, Vajdára, Babitsra, Arany Jánosra kell gondolnunk Mintha néhány versbe, versszakba az ő hangjuk keveredett volna bele. Ha áthasonultan is, s kevés fülnek hallhatóan. A megbarátkozást többször a költemények újszerű zeneisége is késlelteti. Az az érzésünk, hogy egyes versek sorai erőszakolják, ritmusbatörtek. Meg kell őket szoknunk, belejáródnunk ütemükbe, hogy lelkünkben is felszendüljön néhol szabálytalan, de különös ingerrel ható muzsikájuk.

Aztán felszáll a kód, kitisztul a táj, s a lassan homályosuló, előbbi kép mögött feldereng a másik, még rezegve, reszkelve, bizonytalanul, mint gyakran a mozivászonon, de egyre világosabban, kivehetőbben. Végre ott pompázik előttünk a maga teljességében, értékeivel és fogytékosságával, belesimulva a környezetbe, az aranyzöld pázsit selymébe, puhaságába, s az ég fehérgyapjas fellegeket vitorlázató álmokkéjébe. Mint valami buján zöldelő, virágzó kert egy magányos völgykatlanban, szelid hajlatu dombok ölébe rejtve, távol ellenkező égtájak vihardulásaitól, a nyugtalanító kérdésekkel zaklatól, jelentől, mától. A kerítésen túl fehér és rózsaszín szirmokat havazó bokrok és fák — fűszeres illat, nyüzsgés, gomolygás — milliónyi hógár boldog, tevékeny döngicsélése, s

a patakok partján kölyökkokrok tülemülékkel dobálák egymást...

Az élet munkálkodik itt és hozsanázik, halált, tárt sirtódröt keresztüllépve, s még a nyárbuszutató ős visszamerengő szomorúságát is megenyhítve. S a költő ott áll a verdeső napfényben a gazdagon

csillogó zuhatagban, karját könyökig merítve a szépség-folyóba, szinte nem tudva betelni a gyönyörködéssel. A versek egyrésze ebben a tulcsordultságban fogant, a teremő természet magához ölelésben, az új szépség-látás magáraeszmélő gyönyörűségében. De nem himnuszos zengéssel ivalve, hanem a tavasz-meleg lassu áradásával terülve szét síkságon és dombok között. Jankovich versei legtöbbször olyanok, mint a csendes, rejtett öblökben horganyzó hajók, a szépség apró zászlóival fellobogózva.

A költeményekben minden a természet, — a paraszt, a pásztor, a szülő, a kedves is annak egyik darabkája — beleillő, hozzátartozó, elválaszthatatlan. S a természet: az új Erdély-sors árnyékát előrevető Dunántul áldott, szelid tája — idilli vidék —, de nem görög vagy latin rokonságot tartó, a versek levegője magyar, gyérszavu, kéregarcu pásztorlódók néznek vissza az időből. S a versostor csak akkor csattan haragosan, ha a költő azokra gondol, akik Isten veréseként az ősök földjére telepedtek.

A költemények egy része még síheder fa, rakoncátlan, engedetlen galyakkal, de a gypsöznyveg tisztásain, erejük teljében és zártóságában, sudár növéseit is látni, s még odébb, a bokrostól e' húzóó tájakon néhány olyat is, melyeket a mult leveleit sodorgató ős állított oda előhírnöknek.

Jankovich maradandóan szép őszi versei közül a »Fecskék« hangulatilag Vajdával, az »Őszi ég alatt« c. pedig Babitsal érintkezik. (Mintha itt is a tájrokonság nyilatkoznék meg, akár más dunántuli írónál.) Különös szomorúság ez! A kékre edzett érc hüvös pengése jut eszünkbe, vagy a fagyos hold, mely már napnyugta előtt ott di-dereg az égen, a havas, téli táj felett. De hogy olykor mégis felszakad, s vérfnyomot ejt a szüztá-

karón, ezek a férfiasan kemény sorok igazolják:

*Egyszer majd nekivágok lomposan,
mint a felhuzott, nyughatatlan év,
még visszanéz az erdők szélből,
átszakadt vékonya még megremeg.*

*Aztán befordul uttalan uton,
megíramodva, szíve nem pihen,
míg egyszer meghökkenve valaki
megkaldálja megfagyva vériben...*
(Barangoló)

Jankovich a költészet örök tájain áll. Hogy itt, ahol előtte anynyi poéta adott maradandót, versei mégsem csendülnek el visszhangtalanul, új szépséglátásának s költeményei új veretének köszönheti. Költeményei legtöbbször hangulati tájképek vagy hangulatfioszlányok, apró képmozzaikokból összerakva. Mi nemcsak ezért gondolunk rá ronszenyvel, hanem az édes magyar szóért is, melyet több versében újra visszahozott.

*

Dallos Sándor:

Dunántúli legendás könyv — Nyugat-kiadás

A mai kultúra valójában technikai kultúra. Kulturánk igazi gyökere a népkultúra. Mert a társadalmi ember első életformája a közösség. A család-, törzsi vagy népközösség kulturális megnyilatkozása csak szimbolikus különbség. A rostozat lényegileg változatlan.

A magyar népnek is megvan a maga közösségi multja. De nem törzsi emlékekre visszamatató. Ezt az időt ugyszólván teljesen áberétegette a kereszténység rátelepülése. Ebből a régmultból jobbra csak szavak maradtak reánk. Néha makacsul odatapadva egy helyhez, vidékhez vagy tájhoz, mint lesodort s itt-hagyott vándorkövei, morénái egy elviharzott korjárás-

nak. A magyar nép mai közösségi multja nagyjából szolgai emlékektől terhesült. Így kulturájának maradványai: a mesék és legendák szintén ennek nyomait őrzik. Akár a vén fák évgyűrűi, melyeknek betüremelő vagy ráncot vető vonalaiban egy fájdalmas görcs, egy pillanat tehetetlen kinja merevedett meg. A mesezugok, a kanyarulatok, a vonalgörbületek mind emléksírok, mind tudat alá süllyedt utatások. A jó és rossz ember, a szegény és gazdag éppúgy, mint a mesebeli csodatevések. Az előbbiek alapja a régmúlt közösségi valóság, az utóbbiaké: a közösségi vágy. A népmese tulajdonképpen egy vágy beteljesülése, az élet zuzó, szívetfelvérző igazságtalanságainak képzeltetvási kiegyenlítése. Ez magyarázza meg az élyomott sorban élő népek meséinek rokonságát, ez a mesevándorlást, az átvételt, az áthasonulást.

Dallos Sándor Dunántúli legendás könyvében az egy Genovéva történetén kívül csupa ismeretlen legendáva! és mesével találkozunk. Nem hiszem, hogy bármelyikük is idegen eredetű. Legalább is délszláv semmi esetre, akármennyire is hasonló volt a két nép életformája (Pásztorkodás, jobbágy-sors.) A germán származást sem igazolja semmi. A legendák környezetéhez tapadók s a magyar nép mesealkotói képzeletének megnyilatkozásai. A béres- és szolgasors nemcsak keret, hanem gyökerezető, törzset nevelő és lombosító humusz. Még ott is munkálkodik, ahol az érdekeltég nem közvetlen vagy egészen távoleső. Így pl. a »Buzaszem csodája« c. legendánál vagy a ponyvából átvett, de népi érzés- és képzeletvilággal megnevesített és megszépített »Genovéva«-nál. Az előbbinél az otthonukból kivert Máriát és gyermek-Jézust szegény, sunalmas aratómunkások fogadják be, mert *maguktajta szegények.*

Szalmal Károly irodalmi szemléje

A »Mária-fü« s az idegenből átvett »Genováva« kivételével valamennyi legendában egy sanyaru sorsban tengődő nép keresi megváltását: a Jézusi igazságszolgáltatást. S Jézus, a szegények Jézusa, itt is, ott is megjelenik, hogy igazságot tegyen és vigasztalóan jelenjék azokhoz az emberekhez, akiknek életükben oly kevés jutoit az örömből és földi javakból. Jézus a jóké, szegényeké, szenvedőké — hirdetik az írárok. »Az aszuszó lő«-ben megtorolja a gazdag ember szívtelen iukarságát, s meggyógyítja a szegény favágó feleségét. »A vén tehens«-ben, kilépve kedvenc jegyvetőjéből, megvigasztalja, feloldozza és égbe emeli a haldokló, vén csordást. »Az ősember«-ben mélységbe ragadtatja lovaival a nagypénteket és a szentelt Ostyát megcsufoló, istentelen gazdagembert.

Ha e legendákat megfosztjuk szépséges köntösüktől, mibe az író oly szeretettel öltöztette őket, akkor sem tagadhatjuk meg gyönyörködésünket a gyermekes és mélységesen hívő néplélekben fogant meséktől, melyek oly tiszták, mint az őket élető erekként át- és át-szövő krisziusi szellem.

Ha a keletkezési időrendben talán közelebbes legendákra a katolikus szellem hatott, a közbeiktartott két mesére: »Az aranyszőrű kancá«-ra s a »Hodromloku legény«-re: a maradék pogányság s a győrszentmártoni magyarságot talán ma is körüllegő szerelmi babonavilág. Egyik is, másik is a táltos utra eresztett népképzelt gyönyörű csillogása. Az előbbi gyorsabb, hevű öb, tízesegb lendületű, több érzéki vonással, az utóbbi — látszólagos érzékisége mellett is — mélyebb, gondolatiú, fájdalmasabb elcsengésű. Az eső pályája rövidebb, dobbanóbban záruló, a másodiké: huzódóbb, vontatottabb, befejezetlenebb, mint a kielégítetlen vágy, mely még megszobrosodva

is az elérhetetlenért sóvárog. Mindkettő messzi, tágas, ázsiai puszták fejröppentett aranymadara.

Az író, ha költő is, sok mindent vállalhat. Kétségtelen, hogy ezeket a legendákat más is megírhatta volna. De az is bizonyos, hogy valami kimaradt volna belőlük. A tájlelék, tájhangulat. Ami olyan fontos, mint tájképeknél a levegő. S ami ott leng megfoghatóanul egy fűszálon, egy darabka rögön, egy dombhajlaton, egy erdőcsucskön, a kék-harangos ég alatt — az egész, szemmel beíogható s két karra magunkhoz íelhető messzeségen. Ami csak itt olyan, sehol másutt. Dallos Sándor ezt adta nekünk. Ezt a szétomó, súlytalan levegőszerűséget. Adhatta, mert ott élt, ott született. Idegei sejtparányaiában a régi tájt rejti, hordozza. Ézért támaszthatja fel a tengő-lengő semmiségekből: a megfakult emékoszlányokból könyvének meséit és legendáit. Néha csak egy-egy megrögzített szóból, mondatból, jelenetből vagy megmozott mesevégből. De ezek mögött, mint a kavargó vakhomályban, ott vébrült, hullámozott s nyüzsgött egy egész tenger: az elmerült emlékezet. Innen halászta össze az íhető teremtés sötétbchásító pillanataiban a hiányzó részeket, az elszótt darabokat. Az összeragasztó anyagot: a mesék és legendák sajátos lelkiségét a magából adta hozzá. Ez is eltekozolhatatlan örökségként maradt reá oithonról. Ha távolra is verte a sors, faluhúsege nem lankadt s testvéri érzése nem apadt. Soraiban a szegény parasztság hite és tisztító áhitata leng, s keresztény megnyugvása tesz párnát az elesett feje alá. Dallos mindenütt azonosítja magát a mesékkel és legendákkal, s bennük: a nép boldogító, kiegyenlítő szándékával. Evangéliuma: a szegények szeretete és könyörülete. Tollát íhlet és alázat vezeti. Sorait olvasván — Jézusnak és egyszerű embereinek

nemcsak bontott párbeszédeit — többször bibliai hangulat kél lelkünkben. Anyaga megmunkálásában a középkor iniciálé-festőjéhez és a kódex-másolókhöz hasonlít. Ők is oly szerelmes odaadással hajoltak pergamenjeik fölé.

Messze esnek tőlünk az északi mesemondók. De bármennyire is messze, az anyagszereteten kívül mégis összeköti őket valami a györszentmártoni mesék átköltőjével, s ez: a meseszív, az emberjóság, mely az igazi ember-énre világít rá, szemben a látszólagossal.

Dallos Sándor legendás könyve rangosztó írások gyűjteménye. A meséket és legendákat Fáy Dezső hangulatadó, gyönyörű fametszetei díszítik.

*

Cziráký Imre novellái:

Műfélének — Az író kádása

Körülbelül négy év termését gyűjtötte itt össze az író. Annyit, amennyi elíér egy tizivnyi kötetben. Tehát ami nem kockázatos. Mert a merészebb vállalkozást az író zsebe bánhatja. Ne feledjük el, hogy ezt a többszáz példányt itt, a Vajdaságban kell eladni. Nagyobbrészt olyan magyarok között, akik csak addig azok, míg nem kell zsebüket kinyitni. Nöde Cziráký nem fenyegeti a veszély, hogy könyvei nyakán maradnak. Ha a többieket igen, őt semmi esetre. Ma: ő itt a legnőcszerűbb író. Egyformán, mindenütt. A magyar földművesek között éppugy, mint az értelmiség elő különböző rétegeiben. Talán az egyetlen, akinek beharangozott felolvasó estéire zsúfolásig telnek meg a körhelyiségek. Mert nemcsak vérbéli író, hanem a magatartásában szenvtelenebb Borsodi Lajos után legjobb felolvasónk. Valósággal megjártassa elbeszéléseit. Egyenesen színésze írásainak. Nemcsak hangjával, hangléjtésével, hanem gazdag mimiká-

jával is. Nagyszerűen ért a hatás fokozásához! Szinte zongorázik a szavak és mondatok billentyűin. Pedálhasználat a kifogástalan. Igazi játékos. Ugy simul szövegéhez, mint a csellista kottájához. Van is felolvasói magatartásában valami cigányos. Még önfeledkezett magakelletésében is. De az összjáték hatása rögzítő. Érdekes, hogy írásainak java valósággal megjártásásra készül. Már a fogalmazásban is egy terem-közönség felé fordult arccal. A mondatok röviden, frissen, izesen pártognak. Csupa mozcás, csupa érzékelhető valóság. Semmi elvontság, semmi metafizika. Még a gondolat is bimbó-hüvelyben alszik. Közbe egy sereg kép, szines hasonlat. De az ösztönösség helyes érzékével elosztva, beépítve. Azután hirtelen egy két-szavas lecsapó mondat — egy szó, egy kérdés. Az előző sorok rögzítésére vagy a lankadó figyelem fokozására. Nem egyszer meglepő hatással, sőt meghökkenőten. (Hát így is lehet?) S mindez mesterségbeli tudás, kötelezőnek hitt szabályismeret nélkül, csupán az ösztönösség rátapintásával — közvetlenül, frissen, a szeretetreméltóság visszautasíthatatlanságával — többször a téma igénytelenségét is elnyomva, kiegyenlítve.

Máskor, midőn mesemondó hangját halkabbra, duruzsolóbbra fogja, szavakból szótt, ékes, virágos szönyeget tereget elénk — meghimbálva, hullámoztatva, simogatva —, mint akinek magának is gyönyörűsége telik szaban, amit művel. A kedvvel és lélekkel-csinálás jellemzi minden közvetlenebb érdekeltségű írását. Ezért nyul bele többször is emléktarisznyájába. De ahol nem állhat a történesek folyamába, ott sem tud egészen érdektelen maradni. S ha másképp nem, legalább felcsap sereghajtónak. Ilyenkor kéztáppsal nógat, beszélőzással ösztökél. Szinte kedvetlenül konyul le a feje, ha egészen

Szirmai Károly irodalmi szemléje

felre kell húzódnia. Tolia is bizonytalanabb lesz, s mozdulatai is lankadtabbak. Maga is érzi, hogy nem nekivaló vállalkozásba fogott. De ha már elkezdte, — Isten neki! — Majd csak befejezi valahogy. Kerüli is az idegen tájra való kiruccanásokat.

Cziráky nagyjából parasztiokról s gyermekekről ír. Fárbeszédei telítést hozzájuk alkalmazkodnak. Izességben, zamatosságban ezek sem maradnak el leíró vagy elbeszélő stílusa mögött. Ugyanaz a frissesség, tüzzölpattantság feszíti őket is. (Nagy paraszti dumyögés, üglik-elmondás.)

A kötetben különféle fajú és fajszínű írások szerepelnek. Értékbesorolni tehát csak saját síkjukon lehet. Vannak itt emlékek, emlékdarabok, anegdotaanyag elbeszélések és igazi novellák. Talán egy van bágyadtabb, a többi megírása kifogástalan. Ami kivétel, az a témák kelő meg-nem választása. A mesterségbeli tudás elhanyagolása itt állt bosszút. A pusztító ösztönösség nem bizonyult elegendőnek. Mindent elfogadott, amit az életől kapott. Nem rostált, nem válogatott. Nem rendelkezett elég ítélőképességgel. Az író azonban itt is elvégezte a maga munkáját. Golyókéletesen, ahogy csak tudta.

Cziráky Imre mesemondó és anekdotázó természet. Abba az írói síkba tartozik tehát, ahol távolabbról Mikszáth, közelebről mestere: Móra Ferenc áll. Az ő rokonuk, tanítványuk. Mint amazok, úgy ő is vérbeli tárcairó. A régi híres tárcairóadalomnak kései hajtása.

(Aki tehát irodalmunkban ki akarja jelesni rangját, az csak saját síkjába tartozó írásokkal mérheti össze, és semmi esetre olyanokkal, akik lelki alkatuknál fogva máshová tartoznak. *Nem úgy, ahogy Havas Károly elgondolta és leírta.*)

Cziráky ma legösztönösebb írónk, s egyben legnagyobb, legizesebb

mesemondónk. *Nem jellemfestő, nem lélekábrázoló, hanem mesemondó.* Éppen ezért történeteiben az emberen van a hangsúly, s nem az egy emberen, tulnyomóan a típuson, s nem a mástól különböző egyéniségen. A mi kevésbé fejlett irodalmunkban azt a helyet tölti be, amit a magas irodalmi színvonalú Erdélyben Nyíró József, könnyebb fajsúlyú novelláival.

A KÜLTELEK

Laták István versei

A költő kiadása

Tu'ajdonképpen kevés a kötetben a majdnem kész vers. Legfeljebb öt-hat. (Itt is lehetne a ritmuson s egy-egy helyecskén közbeiktatott kifejezésen változtatni.) S mostani bemutatkozása után mégis azt írni ide: *ma legkomolyabban számbavehető költőnk.* Mert valódi poéta. Még elszabott verseiben is. Itt is találunk megáldító sorokat, szépségeket. Figyelműbe kell vennünk azt is, hogy Latáknál sokszor nem a vers szabályos kiépítése a fontos, hanem a mondanivaló. Az ő költészetének célja van. Még akkor is, ha versei abszolút sikon mozognak. Arca mindig testvérei: a proletárok felé irányított. Közüjük való s költeményeit elsősorban nekik írja. Az ő okulásukra, buzdításukra, vigasztalásukra. Nem egy versének végén a szebb jövő reménységének szalagsókrából diszít. Bizonyára nem előnyére szép indítású sorainak.

Hogy Laták milyen sokat fejlődött, azt legjobban 1928-ban megjelent könyve mutatja. Első próbálkozása még csupa zűrzavar. — Szennyes, hordalékos víz. mel'yből semmi kedvünk sincs inni. — Bemutatkozó költeményeiben aktivista s egyéb hatások érvényesülnek, a szinte nyers átvétel rendtelenségével, össze-visszadobáltságával. Egy másutt akkor már lezárult kor utolsó hullámverése ez. Utófertőzés, utójárvány, mely alól nálunk csak Szentelky tudta magát erősebben

kivonni. Egészen véve plakát-költészet, plakát-forradalom, a titánkodás kétségtelen jeleivel. Feketének és Csukának Magyarországra kellett elkerülniök, hogy kiheverjék a makacs fertőzést, s hogy ez elég hamar sikerült, nemcsak a változott izlésnek a kordivatnak köszönhető, hanem a példának s a költőbarátok segédhadának is. Latáknak keményebb sors jutott: egy szubotícai, külvárosi nyomorlakásban, a napi betevő falatért való állandó harcban, maga verekedte ki felszabadulását: költői megtisztulását. Ez bizonyára értékesebb diadal. — Fekete lehet jóval nagyobb költő, Csuka megírhatott vagy tucatnál több kifogástalan verset, de az erős, töretlen egyéniség — az emberi jellem — egyiknek költeményeiben sem jelentkezik oly tisztán, mint Latákéban. Róla nem kell azt írunk: ember és szándék — mily messze távolodott e kettő egymástól!

Laták — mint e'él is mondtuk — a proletárnyomorúságot vonultatja fel költeményeiben. Elfönyadást, éhséget, betegséget, munkanélküliséget, alkoholt, tüdővérszt, nyomorvisköket, apró munkásörömöket s kitartásra buzdító reménységet. Magamagával csak néhány költeményében foglalkozik, de ott is, mint a proletártársadalom egyik tagjával. Nyomormegjelenítésében sohasem távolodik el a valóság sikkjától, s mégsem találunk költeményeiben csu-

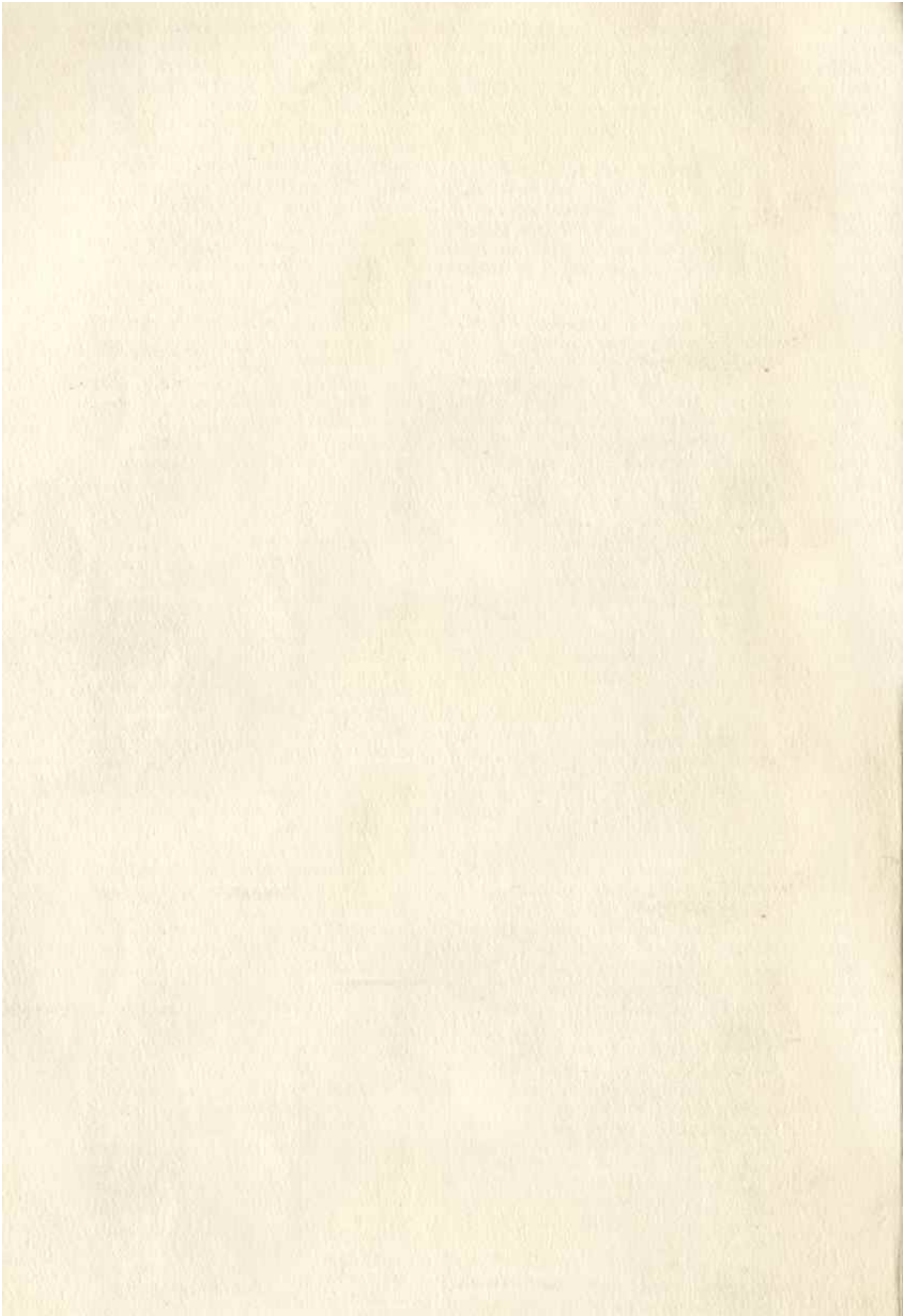
nyát, ellenszenveset, mert a sötét sorokba hol szíve hullajt melegséget, hol optimizmusa fényugarat. Különben sem dolgozik rikoltó színezéssel. De ime néhány sor legjobb költeményéből:

*Az ódon iskolaajtó nyikorogva,
Mint sötét barlangszáj felreped,
A meszes bendőjű öreg szobák
Ontják magukból a gyereket,
Puposan, véznán, rikoltó rongyban
Bujnak ki a könyves kis seregek...*

Laták, mint minden igazi proletárköltő, sohasem használ kliséket. Versei mögött saját élményei állnak. Élményein át Szubotica egyik nyomornegyede: a Jaszi-bara jut szóhoz. Fönnyasztó őszével, angolkóros gyermekeket kibujtató tavaszával s lélekfagyasztó telével.

Érdekes, hogy Laták »Kisasszonyi vásár«-jában s »Őszi litániájá«-ban többször Koszolányi hangján szólal meg, a nélkül, hogy erősebben vesztené egyéniségét.

Laták világnézetével ma is szemben áll velünk, de már nem annyira merőven, hogy ne látná be — a kisebbségi sorson belül — egy közös ut keresésének szükségességét. Csak megbecsüléssel tudunk rágondolni, mert iránya egyenes, fegyverei tiszták s végcélja igaz emberi. Újabb könyvében egyre több jelét látjuk annak, hogy költészetét irányító szempontjaiban tovább fog tisztulni.

A Kalangyában hirdetett novellapályázat eredményét 1938
február első számunkban tesszük közzé

1938. Január

KALANGYA

1. Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írójá felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld viseza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar